

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ

Katedra sociální a kulturní ekologie

Bc. Pavla Vohnoutová

**Argumentace a východiska organizací
hájících práva zvířat**

Lze najít sblížení s ochranou přírody?

Diplomová práce

Vedoucí práce: **Mgr. et Mgr. Arnošt Novák**

Praha 2014

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem předkládanou práci vypracovala samostatně a použila pouze uvedené prameny a literaturu. Všechny použité prameny a literatura byly řádně citovány. Práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu. Současně dávám svolení k tomu, aby tato práce byla zpřístupněna v příslušné knihovně UK a v elektronické databázi vysokoškolských kvalifikačních prací a v souladu s autorským právem používána ke studijním účelům.

V Praze 1. ledna 2014

Bc. Pavla Vohnoutová

.....

Poděkování

Ráda bych touto cestou poděkovala svému vedoucímu diplomové práce panu Mgr. et Mgr. Arnoštu Novákovi za jeho cenné připomínky, ochotu a trpělivost. Poděkování patří rovněž panu PhDr. Ivanu Ryndovi za jeho vedení a pomoc v průběhu celého magisterského studia.

Obsah

Abstrakt.....	6
1. Úvod.....	8
2. Historický vývoj vztahu ke zvířatům.....	9
3. Environmentální etika - východiska, základní směry, hlavní představitelé	16
3.1 Etika a environmentální etika	16
3.2 Ústřední témata v environmentální etice.....	18
3.3 Východiska environmentální etiky.....	19
3.4 Přehled základních směrů v environmentální etice.....	21
3.4.1 Antropocentrické přístupy v environmentální etice.....	21
3.4.2 Ekocentrismus.....	22
3.4.3 Biocentrismus.....	24
3.4.4 Sociální ekologie.....	26
3.4.5 Hlubinná ekologie.....	27
3.4.6 Ekofeminismus.....	28
4. Environmentální etika a vztah ke zvířatům.....	29
4.1 Osvobození zvířat.....	29
4.2 Práva zvířat	35
4.2.1 Filosofie Toma Regana.....	37
4.3 „Osvobození zvířat“ a „práva zvířat“ – srovnání filosofie P.Singera a T.Regana...43	
5. Ochrana přírody a krajiny.....	46
5.1 Vývoj ochrany přírody a krajiny na území České republiky	47
5.2 Platná právní úprava na území České republiky	48
5.3 Mezinárodní ochrana přírody a krajiny	49
6. Vybrané české organizace hájící práva zvířat - jejich argumentace a základní východiska	52
6.1 Metodologický postup a výzkumné otázky.....	52
6.2 Svoboda zvířat.....	54
6.3 Nadace na ochranu zvířat	57

6.4 Společnost pro zvířata	59
6.5 Pražský spolek ochránců zvířat	60
6.6 Liga na ochranu zvířat ČR.....	61
6.6 Nadační fond JV a JV	61
6.7 Občanské sdružení na ochranu zvířat Toulavé Tlapky	62
6.8 Společnost ochrany dravců a sov Merlin, Ochrana hospodářských zvířat ..	63
7. Kompatibilita ideových východisek organizací hájících práva zvířat a filosofických směrů zabývajících se etickým vztahem ke zvířatům	63
8. Ideová východiska organizací hájících práva zvířat – lze najít sblížení s ochranou přírody?	65
9. Závěr.....	68
Použitá literatura	69
Internetové zdroje:	70

Abstrakt

V dnešní společnosti převažuje nadřazený postoj ke zvířatům, která jsou chápána jako pouhé zdroje, a tato práce se snaží na tuto problematiku upozornit. Teoretická část práce ukazuje, kde má tento postoj své kořeny a poté se pohybuje v kontextu environmentální etiky, přičemž se snaží ukázat názory, které tento postoj popírají. Praktická část práce hledá argumentace a východiska organizací hájících práva zvířat a jejich možné sblížení s ochranou přírody. Zvolenou metodou je analýza webových stránek vybraných organizací hájících práva zvířat, zaměřená na to, co na těchto stránkách organizace zveřejňují a co naopak na jednotlivých stránkách chybí. Hlavním zjištěním je, že ústřední myšlenkou organizací hájících práva zvířat je vnitřní hodnota zvířete jako bytosti s právem na důstojný život a s právem na uspokojování svých přirozených potřeb. Ochrana přírody naopak mnohdy upřednostňuje před hodnotou každého jednotlivého zvířete hodnotu přírody jako celku. Možné sblížení s ochranou přírody lze pak najít zejména v oblastech, kde dochází k narušování hodnot jak ochránců zvířat, tak ochránců přírody.

Klíčová slova: osvobození zvířat, práva zvířat, vnitřní/vrozená hodnota, ochrana zvířat, ochrana přírody, organizace na ochranu zvířat

Abstract

In today's society prevails superior attitude to animals that are seen as mere resources, and this work seeks to highlight this issue. The theoretical part shows where this attitude has its roots and then moves into the context of environmental ethics, while trying to show the views that contradict this position. Practical part is looking for arguments and basis of organizations defending the rights of animals and their possible rapprochement with the protection of nature. The chosen method is to analyze the websites of selected organizations defending the rights of animals, focusing on what the organization published on their website and what is missing. The main finding is that the central idea of animal rights organizations is the intrinsic value of animals as beings with a right to a dignified life and with the right to satisfy their natural needs. Protection of the nature on the contrary often prefers to the value of each individual animal the value of nature as a whole.

Possible rapprochement with the protection of nature can then be found mainly in areas where there is a distortion of values as both protection of animals and protection of nature.

Key words: animal liberation, animal rights, intrinsic value, protection of animals, protection of nature, organizations defending animal rights

„Skutečná morální zkouška lidstva, zkouška, jež je základem všeho ostatního, je právě vztah k těm, kteří jsou odkázáni na naši milost — ke zvířatům. Na tomto poli lidstvo utrpělo úplnou porážku, tak velikou, že všechny ostatní pramení z ní.“ (Milan Kundera, převzato z <http://www.gopal.cz/citace.html>)

1. Úvod

V naší společnosti je hluboce zakořeněn nadřazený postoj ke zvířatům, takže otázka vztahu člověka k ostatním živočichům byla v našich dějinách často považována za okrajový problém. Zvířata chápeme jako prostředky pro uspokojování našich potřeb, nahlížíme na ně jako na pouhý pracovní či výrobní nástroj. Moderní ochrana zvířat a jejich práv vychází z postoje, že zvířata jsou citlivé a cítící bytosti, které jsou schopny trpět a cítit bolest stejně jako člověk, a proto si tyto bytosti zaslouží, abychom se k nim chovali humánně a s respektem. Paradoxem moderní doby je to, že na jedné straně se mezi lidmi obecně projevuje větší etická citlivost vůči zvířatům než kdykoliv v minulosti, v dnešní době existuje řada organizací hájících práva zvířat a řada spolků zabývajících se ochranou zvířat, na straně druhé ovšem dochází k opravdu masovému vykořisťování zvířat, které rovněž nemá v historii obdoby. Tomuto tématu je důležité věnovat pozornost, protože zvířata se nemohou hájit sama a tuto roli by tedy měl převzít sám člověk.

Práce se bude pohybovat v kontextu environmentální etiky, která se zabývá vztahem člověka k přírodě. Etický vztah ke zvířatům pak v rámci environmentální etiky řeší tyto směry – osvobození zvířat (jehož hlavním představitelem je Peter Singer) a práva zvířat (jejichž hlavním představitelem je Tom Regan). V teoretické části práce nejprve představím environmentální etiku a její základní směry, poté budu charakterizovat směry zabývající se etickým vztahem ke zvířatům. Environmentální etika jako taková není v českém prostředí příliš reflektována. Práce tedy poskytne ucelený pohled na environmentální etiku a vztah ke zvířatům. Praktická část práce bude hledat argumentace, o které opírají

svou činnost organizace hájící práva zvířat, a pokusí se nastínit, nakolik jsou tyto konzistentní se základní literaturou výše uvedených směrů a nakolik by mohly být konzistentní s ochranou přírody. Předmětem zkoumání budou vybrané české organizace hájící práva zvířat, jejich internetové stránky, dostupné propagační materiály a výroční zprávy. Zvolenou metodou je analýza internetových stránek, propagačních materiálů a výročních zpráv vybraných českých organizací hájících práva zvířat. Vzhledem k tomu, že se zvířaty nebo s produkty ze zvířat se setkává každý z nás opravdu téměř denně, může být lepší porozumění uvedeným organizacím příspěvkem pro každodenní životní praxi.

Práce se pokusí o teoretické rozpracování práv zvířat a ochrany přírody, a především vztahu mezi nimi. Jejím přínosem by mohlo být nalezení společných ideových východisek, rozdílů a komplementarity mezi právy zvířat a ochranou přírody, přičemž v některých praktických otázkách, v nichž se rozcházejí, by pak mohlo dojít alespoň k vyjasnění hlubších příčin a k základnímu konsensu.

2. Historický vývoj vztahu ke zvířatům

V této kapitole se zaměřím na historický vývoj vztahu člověka ke zvířatům od pravěku až po dobu současnou a ukážu, jak se tento vztah v jednotlivých etapách lidské historie proměňoval a co na jeho proměny mělo vliv. Vztah člověka ke zvířatům nebyl vždy charakterizován nadřazeným postojem člověka, který je charakteristický pro dnešní západní kulturu. Nadřazený postoj ke zvířatům přináší do evropské kultury až příchod judaismu a křesťanství.

Pravěk byl jediným obdobím v dějinách lidstva, kdy bylo postavení člověka srovnatelné s postavením ostatních zvířat. Člověk musel tvrdě bojovat o své přežití a musel soupeřit s příslušníky ostatních živočišných druhů. Velký zlom přišel s domestikací zvířat. Člověk přestal být díky domestikaci závislý pouze na lovu, ale zároveň se tak naučil systematicky využívat jiného živého tvora (Chlumská, 2006). Kohák (2000: 34) dokonce uvádí, že se „domestikace zvířat stala vzorem pro všechny útlak. Jestliže člověk jako ‚vyšší‘ tvor se nemusí chovat ohleduplně vůči zvířatům, proč by se kterýkoliv ‚vyšší‘ tvor (muž, běloh, Árijec) měl chovat ohleduplně vůči ‚nižšímu‘ tvorů (ženě, černocho, Židu)?“

V dějinách lidstva nalezneme různé kultury, které chápaly zvířata jako člověku rovnocenné a měly soucit s utrpením zvířat. Mytologie prvotních

obyvatelů Ameriky, tzv. indiánů, rozeznává kromě národů Navahů nebo Zuňiů také národy např. medvědů, hadů a vlků. Jedná se o svébytné národy, které jsou rovnoprávné a mezi nimi a lidmi panují vztahy vzájemné úcty a někdy dokonce i vztahy příbuzenské - některé kmeny se považují za potomky medvěda nebo vlka (Kohák, 2000). Obavy o utrpení zvířat lze pak nalézt v hinduistických myšlenkách, ústředními pojmy buddhismu jsou soucit a osvobození od utrpení. S ničím podobným se však neseznamujeme v západní tradici. Ve Starém zákoně lze ještě nalézt nějaké známky obav o blaho zvířat, nicméně v Novém zákoně již nic takového neexistuje a nic takového nenalezneme ani v hlavním proudu křesťanství po jeho prvních 1800 let trvání (Singer, 1985). Novodobé evropské myšlení tedy vychází ze zcela jiných kořenů (Kohák, 2000). „*Tradiční evropský postoj je hluboce panský. Předpokládá především vlastní nadřazenost všem ostatním, jak mimoevropským národům, tak mimolidským bližním* (Kohák, 2000: 28).“

Podle Koháka (2000) má vývoj evropského vztahu ke zvířatům zhruba tři stádia. Ve středověku převládala představa zvířete jako níže postaveného bližního. Středověk vycházel z hierarchického pojetí světa, kde každý včetně zvířat měl své místo. Lidé žili se zvířaty v bezprostředním styku, sdíleli s nimi obydlí, pojmenovávali je, ale zároveň je bezohledně využívali. Novověk přináší představu zvířete jako suroviny. S rozvojem masného průmyslu a pokusů na zvířatech narůstá potřeba odlišit člověka od zvířete, aby se sám nemohl stát předmětem takového zacházení. Prosazuje se tedy představa naprostého oddělení. Současný postoj ke zvířatům je ovlivněn na jedné straně průmyslovou revolucí a na straně druhé revolucí demokratickou. Průmyslová revoluce ruší každodenní styk člověka se zvířetem, člověk se setkává spíše se stroji, již nejezdí s koňským spřežením a nechová dobytek. Demokratická revoluce zase zproblematizovala představu hierarchického uspořádání světa. Vzniká tedy moderní dilema: „*průmyslová revoluce si vyžaduje vykořisťování zvířat, demokratická revoluce vyžaduje soucit. Řešíme to většinou pokrytectvím: oplýváme láskou ke svým miláčkům a raději se neptáme, odkud pocházejí maso a léky* (Kohák, 2000: 30).“

Podle Singera (2000) má západní postoj ke zvířatům své kořeny v judaismu a v řeckém starověku. Tyto dvě tradice pak spojilo křesťanství. Židovské chápání vztahu mezi člověkem a zvířetem nám ukazuje Starý zákon. Podle Bible bůh stvořil člověka k obrazu svému. To dává člověku výjimečnou

pozici ve vesmíru, lidský druh je vrcholem stvoření (Singer, 2000). Bible navíc explicitně prohlašuje, že Bůh dal lidem nadvládu nad ostatními živočichy. *„I řekl Bůh: ‚Učiňme člověka, aby byl naším obrazem podle naší podoby. Ať lidé panují nad mořskými rybami a nad nebeským ptactvem, nad zvířaty a nad celou zemí i nad každým plazem plazícím se po zemi.‘ Bůh stvořil člověka, aby byl jeho obrazem, stvořil ho, aby byl obrazem Božím, jako muže a ženu je stvořil. A Bůh jim požehnal a řekl jim: ‚Plodte a množte se a naplňte zemi. Podmaňte ji a panujte nad mořskými rybami, nad nebeským ptactvem, nade vším živým, co se na zemi hýbe.‘ “* (Gn 1, 26-28). V Ráji však ještě nadvláda nad ostatními živočichy neznamenal zabíjet zvířata na jídlo. Podle Bible byli první lidé vegetariáni a žili z bylin a ovoce stromů (Singer, 2000). *„Bůh také řekl: ‚Hle, dal jsem vám na celé zemi každou bylinu nesoucí semena i každý strom, na němž rostou plody se semeny. To budete mít za pokrm.‘ “* (Gn 1,29) Po pádu člověka a jeho vyhnání z ráje bylo zabíjení zvířat již zcela přípustné, v Bibli se začíná objevovat stále více zmínek o zabíjení zvířat a zvířecích obětech (Singer, 2000). Jako trest za prvotní hřích se příroda stala vzdornou a nebezpečnou, život pak znamená boj proti zneprátelené přírodě, kterou si člověk musí podmaňovat. Příroda existuje jen proto, aby sloužila člověku a jakékoliv její využívání je oprávněné (Kohák, 2000).

Řecké myšlení nebylo zpočátku jednotné. Pythagoras byl vegetariánem a chtěl, aby se se zvířaty jednalo s úctou. Aristoteles byl naproti tomu toho názoru, že zvířata existují proto, aby sloužila lidem (Singer, 2000). Aristoteles zdůrazňoval hierarchické uspořádání přírody, ve kterém mají méně rozumné, a tudíž méně dokonalé bytosti sloužit těm rozumnějším a dokonalejším bytostem. Rostliny jsou tu tedy pro zvířata a zvířata jsou tu pro lidi (Singer, 2003). Koncept nadvlády člověka nad ostatními druhy pak v řeckém myšlení převažuje, protože je vlastní řecké definici člověka jako myslícího živočicha. Naše zvířecí přirozenost byla ztotožňována s touhami, kterým bylo třeba dát řád. Rozum byl pak klíčovým prostředkem k nadvládě nad ostatními živočichy. Díky schopnosti rozumného uvažování měli lidé vyšší hodnotu než ostatní bytosti bez této schopnosti (Taylor, 2003).

Římské impérium bylo vybudováno dobovačnými válkami, společnost byla postavena na válečnických hodnotách. Zápasy divokých zvířat (např. medvěd s býkem) a gladiátorské zápasy se proto v Římě těšily velké oblibě, zabíjení zvířat i jiných lidí bylo považováno za formu zábavy (Singer, 2000). Hranice morálky se

navzťahovaly na mnohé lidi (otroky, vězně, válečné zajetce) a na žádná zvířata (Chlumská, 2006). Nové příchozí křesťanství propojilo židovské a řecké smýšlení o zvířatech. Křesťanství zdědilo po židovské tradici myšlenku o výjimečnosti lidského druhu a začalo na ni klást stále větší důraz. Člověk byl jako jediná bytost na planetě předurčen k životu po fyzické smrti – lidská duše byla nesmrtelná. Začíná se objevovat charakteristicky křesťanská myšlenka o posvátnosti lidského života. Tato myšlenka měla v římském světě velký vliv a koncem 4.století byly zápasy mezi lidmi zcela zakázány, ale co se týká jiných živočišných druhů, sloužila myšlenka o posvátnosti lidského života spíše jako potvrzení jejich podřadné pozice (Singer, 2000). Zvířecí zápasy se tedy nadále těší oblibě a koneckonců se s nimi můžeme setkat ještě dnes, v různých koutech světa jsou oblíbené zejména psi, kohoutí a koňské zápasy. Římský právní řád považoval zvíře za věc, což spoluovlivnilo nízké postavení zvířete v evropské kulturní tradici (Chlumská, 2006).

Druhově nadřazený postoj křesťanství přetrvává po staletí. Hranice morálky zahrnují pouze lidské bytosti, hřích proti zvířeti neexistuje (Singer, 2000). Jeden z nejvýznamnějších středověkých křesťanských myslitelů Tomáš Akvinský vychází z Aristotelova hierarchického vnímání světa a je toho názoru, že vše méně dokonalé musí sloužit více dokonalému - rostliny tedy slouží zvířatům a zvířata slouží lidem. Zvířata můžeme mít rádi pouze za předpokladu, že je považujeme za důležité pro uctění Boha nebo pro lidské využití (Singer, 2003). Jediným důvodem proti krutosti na zvířatech je podle Akvinského to, že může vést ke krutosti na lidech, jinak Akvinský neshledává na krutosti páchané na zvířatech nic špatného. Tento postoj se pak stává oficiálním postojem římskokatolické církve na celá staletí. Ještě v polovině 19. století odmítá povolit papež Pius IX. založení Společnosti proti prevenci krutosti na zvířatech v Římě, protože by to znamenalo, že lidé mají nějaké povinnosti k nižším bytostem (Singer, 1985). V rámci křesťanství nadvládu člověka poprvé odmítá až papež Jan Pavel II. (1996), který upozorňuje, že *„vláda, kterou Stvořitel dal člověku jako Božímu obrazu, není absolutní, ani se nedá mluvit o svobodě k „užívání nebo zneužívání“ nebo o libovolném nakládání s věcmi tak, jak nám to nejlépe vyhovuje. ...ve vztahu k přírodě jsme podrobeni nejen biologickým, ale i mravním zákonům, které nelze beztrestně přestupovat.“*

Komárek (2008) upozorňuje, že na druhé straně považoval evropský středověk zvířata za právní subjekty, které mají svá práva i odpovědnost. Během středověku se objevovaly soudní procesy vedené proti zvířatům, ať už jednotlivě např. proti zvířatům, která zabila člověka, nebo kolektivně např. proti myším či kobylkám, a to se zachováním všech formálních zvyklostí (např. souzení myší v nepřítomnosti a oznámení jim rozsudku jeho vyvěšením na soudní budově). S nastupující renesancí zvířecích procesů značně ubývá (Komárek, 2008).

Renesance a humanismus kladou důraz na centrální pozici člověka ve vesmíru, na jeho hodnoty, důstojnost a svobodnou vůli, což opět přináší pokrok v přístupu k lidským bytostem, zvířatům však stále náleží podřadná pozice (Singer, 2000). Renesance zdůrazňuje pokleslost přírody, která je, stejně jako zvířata, odporná a opovrženlivá, dokud ji člověk nezvelebí svou činností. Ideální představu o přírodě ukazuje pěkně šlechtěná a upravená renesanční zahrada (Kohák, 2000). V 16.století vznikají zárodky moderní přírodovědy především jako nástroje k ovládnutí přírody. Vznik novodobé zoologie má zase vést k výkonnějšímu využívání zvířat. První zoologické zahrady vznikají jako výzkumné stanice pro využití cizokrajných zvířat z nově obsazovaných kolonií (Kohák, 2000).

Snad nejhorší vliv na vztah člověka k ostatním bytostem měla v první polovině 17. století filosofie Reného Descarta, který přírodu mechanizoval. Vše, co bylo tvořeno hmotou, bylo řízeno mechanistickými zákony. Zvířata jsou podle Descarta pouhé stroje, necítí radost ani bolest a jsou ovládány stejnými principy jako např. hodiny. Lidé jsou jiní, protože mají vědomí, které nemá původ ve hmotě. Vědomí pak Descartes spojuje s nesmrtelnou duší (Singer, 2000). Nadvláda člověka nad ostatními živočichy je tedy odvozována z faktu, že lidé mají duši, kdežto zvířata nikoliv (Taylor, 2003). Descartes dokládá svá tvrzení několika argumenty, tím nejvýznamnějším byla schopnost člověka používat jazyk (Regan, 2003). Lidé se dozvídají o duševním životě jiných lidí tím, že jsou schopni spolu komunikovat. Protože zvířata tuto schopnost postrádají, Descartes zastává názor, že neexistuje žádný přesvědčivý důkaz o tom, že si zvířata vůbec něco uvědomují. A vzhledem k tomu, že neexistuje žádný důkaz, zvířata podle Descarta duševní život nemají. Jsou to jen těla bez duše a rozumu. (Regan, 2003). Pod vlivem Descartovy filosofie se v Evropě rozšířilo experimentování na zvířatech. Zvířata se pitvala za živa, aby si experimentátoři zlepšili znalosti z

anatomie (Singer, 2000). Vivisekce¹ se často prováděly veřejně a pro zábavu a do určité míry rovněž zastupovaly veřejnou dimenzi vědy (Komárek, 2008). Představa živočichů jako organických strojů ospravedlňovala degradaci zvířat, což bylo v tomto období třeba. Rozrůstala se živočišná výroba a pokusy na zvířatech byly stále krutější. Descartův výklad tak umožňoval nositeli nesmrtelné duše ochranu před takovým krutým zacházením (Kohák, 2000).

Díky rozšiřujícím se experimentům na zvířatech však zároveň postupně docházelo ke změně v postoji ke zvířatům. Pokusy totiž odhalily značnou podobu mezi fyziologií lidskou a fyziologií zvířat. Postupně docházelo k uznání, že zvířata mohou trpět a mají právo na jisté ohledy (Singer, 2000). Řada osvícenských myslitelů (např. Voltaire) pokusy na zvířatech tvrdě kritizovala (Chlumská, 2006). Ne všichni osvícenští myslitelé však byli shodného názoru. Immanuel Kant např. zastával názor, že zvířata jsou pouhými prostředky k cíli a tím cílem je člověk (Regan, 2003). Kant rozlišoval dvě morální kategorie: osoby a věci. Zvířata podle něj spadají do kategorie „věcí“ a díky tomu jim nenáleží žádná práva. Neděláme tedy nic špatného, pokud se k nim chováme jako k pouhým prostředkům (Regan, 2003).

18. století je ve znamení návratu k přírodě, Jean-Jacques Rousseau hovoří o „šlechtném divochovi“ (Singer, 2000). Rousseau kritizuje člověka zkaženého civilizací a nabádá k návratu k tzv. přírodnímu stavu. Vzniká romantismus, který zdůrazňuje obdiv k nespoutané, divoké přírodě, v literatuře i v umění se často objevují přírodní kulisy. Rodí se představa dokonalosti přírody jako ušetřené prvotního hříchu a vyňaté z pádu. Základní představa, že jediným smyslem přírody je sloužit lidským potřebám, se však nemění. Příroda nemá hodnotu sama o sobě, hodnoty nabývá až tím, že slouží lidským potřebám (Kohák, 2000). „*Tím, že jsme se začali vidět jako součást přírody, jsme znovu získali pocit spřízněnosti se zvířaty. Tato spřízněnost ovšem nebyla nijak egalitářská. Člověk byl nanejvýš považován za dobrosrdečného otce rodiny živočichů (Singer, 2000: 218).*“

Skutečný zlom v přístupu ke zvířatům přišel s Jeremy Benthamem (1748 – 1832) a jeho dílem „*Úvod k principům morálky a práva*“ (Singer, 2000). Bentham v tomto díle upozorňuje na to, že otázkou není, zda mají rozum nebo zda umí mluvit, ale zda mohou trpět - „*The question is not, can they reason? nor, can*

¹ Vivisekce = chirurgický zákrok na živém zvířeti bez umrtvení (Rejman, 1971)

they talk? but, can they suffer?“ (Singer, 1985). Podle Benthama by vždy mělo jít o minimalizaci utrpení, ochranu si proto zaslouží všichni, kdo mohou trpět, tedy i zvířata. Schopnost trpět považuje Bentham za charakteristickou pro všechno živé a díky této schopnosti mají všichni živí tvorové právo na stejnou pozornost. Schopnost trpět nebo mít radost je zároveň dostačující pro to, abychom mohli říct, že nějaká bytost má své zájmy, přičemž minimálním zájmem je netrpět. Zájmy všech živých bytostí by pak měly mít stejnou váhu. Bentham byl pravděpodobně první, kdo upozornil, že nadvláda člověka není legitimní, ale že jde spíše o tyranii (Singer, 2000).

V 19. století začínají postupně vznikat první zákony, které se snaží prakticky zlepšit pozici zvířat. V roce 1822 uspěl člen britského parlamentu Richard Martin se zákonem, který považoval svévolné špatné zacházení s určitými domácími zvířaty za přestupek. Poprvé tedy bylo možné špatné zacházení se zvířaty nějakým způsobem potrestat (Singer, 2000). Aby byl zákon schválen, musel ho ale Martin podat tak, aby připomínal spíše zákon na ochranu soukromého majetku (pokud dojde ke svévolnému ublížení zvířeti, škoda vzniká na straně majitele) než na ochranu zvířat jako takových (Singer, 2000). Tento zákon však stále nezpochybňoval naše právo na jakékoliv zacházení se zvířaty. Zakazoval totiž pouze krutost páchanou na zvířatech – tedy bezdůvodné způsobování bolesti, sadismus a bezcitnou lhostejnost. Chov zvířat pro potravu a využití pokusů na zvířatech při vědeckých výzkumech nebylo nijak tematizováno a omezováno. Nicméně jakákoliv úvaha nad zájmy zvířat byla významným krokem směrem k myšlence, že hranice našeho druhu není zároveň hranicí morálky. (Singer, 1985). Martin spolu s dalšími reformátory zakládá v roce 1824 první organizaci na ochranu zvířat na světě Společnost pro prevenci proti krutosti na zvířatech (Society for the Prevention of Cruelty to Animals), jejíž patronkou se v roce 1840 stává královna Viktorie a organizace se přejmenuje na Královskou společnost pro prevenci proti krutosti na zvířatech (<http://www.ochranazvirat.cz/27/czech/rubrika/kdo-jsme/>).

Další velký zlom přichází s vydáním děl Charlese Darwina (1809 – 1882) „*O původu druhů*“ a „*O původu člověka*“. Darwin v nich vyložil základy své evoluční teorie, podle které se člověk vyvinul ze zvířat, a zároveň upozornil na to, že rozdíly mezi člověkem a zvířaty nejsou tak velké, jak se do té doby předpokládalo (Singer, 2000). Podobnosti mezi anatomii a fyziologií člověka a

ostatních živočichů jsou tak zřejmé, že nemohou být popřeny. Darwin na základě svých pozorování zdůrazňuje, že mezi člověkem a vyššími živočichy neexistuje žádný zásadní rozdíl v jejich duševních schopnostech. Zvířata mají tedy stejně jako my bohatý a jednotný duševní život. Pokud jsou mezi námi nějaké rozdíly, jedná se o rozdíly ve stupni vývoje, ne v druhu (Regan, 2003). Pod váhou vědeckých důkazů se prokázalo, že člověk není výjimečným božím stvořením odděleným od zvířat, ale že naopak je sám zvířetem. Jakékoliv ospravedlňování nadřazené pozice člověka a jeho nadvlády nad ostatními živočichy tedy začíná ztrácet smysl. Evoluční teorie vyvolala velkou vlnu odporu, což jen ukazuje, nakolik myšlenky druhové nadřazenosti ovládly západní myšlení (Singer, 2000).

S rozmachem průmyslu a zemědělské výroby v 19.století se však zvířata stávají pouhou surovinou a pracovním či výrobním nástrojem. Začínají být zneužívána a vykořisťována v míře, která nemá v historii obdoby. Od poloviny 20.století dochází k rozvoji velkochovů, kde je maximální množství zvířat chováno na co nejmenším prostoru za co nejnižší cenu. Tento způsob chovu absolutně neumožňuje respektovat přirozené potřeby zvířat (Chlumská, 2006). „*Aby vyhovovala účelům pokusů, zvířata se dnes dokonce „vyrábějí“ a dodávají na míru (zvířata trpící požadovanou nemocí, zvířata s chybějícími geny apod.) (Chlumská, 2006: 5).*“ Se zájmy zvířat se počítá jen tehdy, pokud se nestřetávají se zájmy lidí (Singer, 2000).

3. Environmentální etika - východiska, základní směry, hlavní představitelé

V této kapitole představím environmentální etiku jako disciplínu. Ukážu její východiska a zaměřím se na základní směry v rámci environmentální etiky, které stručně charakterizují. Environmentální etika tematizuje rovněž vztah člověka ke zvířatům. Tím se bude zabývat kapitola následující.

3.1 Etika a environmentální etika

Etika (z řeckého *ethos* = zvyk, mrav, obyčej) je „*soubor zásad a pravidel, které člověku naznačují, jak by se měl chovat ve svém obcování s druhými (Kohák,*

2000: 13).“ Nejde tedy o to, jak se k sobě lidé skutečně chovají, ale *jak by se k sobě měli chovat* (Kohák, 2000). Etika se začala rozvíjet ve chvíli, kdy začal člověk přemýšlet o sobě a o svém vztahu k ostatním. Základní myšlenkou etiky je, že člověk má povinnosti ke každé lidské bytosti. Kruh solidarity a odpovědnosti se postupně rozšiřuje z příbuzných na ostatní lidské bytosti (Schweitzer, 1974). Taková etika je však podle Schweitzera (1974) neúplná. Etika se totiž netýká jen lidí, ale i ostatních živých tvorů, měli bychom tedy rozšířit okruh své etické činnosti dále (Schweitzer, 1974). Tím se postupně dostáváme k environmentální etice.

Environmentální etika se zabývá souborem morálních vztahů mezi lidskými bytostmi a *jejich* přírodním prostředím. Environmentální etika předpokládá, že morální pravidla mohou určovat a také určují lidské chování k přírodnímu světu (Des Jardins, 2001). Podle Koháka (2000) je environmentální etika souborem „*zásad a pravidel, která člověku naznačují, jak by se měl chovat ve svém obcování se vším mimolidským světem* (Kohák, 2000: 14).“ Kohák (2000) používá pro environmentální etiku pojem „*ekologická etika*“. Anglický termín *environmental ethics* (tedy etika životního prostředí) podle něj totiž naznačuje, že jde pouze o to, jak se má člověk chovat ke *svému* prostředí. To ostatně naznačuje i definice Des Jardinse (2001). Ale soustava všeho života (biosféra) přece není jen *naším* prostředím, není jen jevištěm (Kohák, 2000). Koháková ekologická etika správně poukazuje na špatný způsob, jakým se stavíme k přírodnímu prostředí, které chápeme jen jako *naše* životní prostředí, jehož ničením škodíme především sami sobě - a to je jediný důvod, proč se k němu musíme chovat šetrně. V tomto prostředí ovšem nežijeme sami, ale sdílíme ho s jinými živými tvory, kteří mají rovněž své potřeby a zájmy. V neposlední řadě má přírodní prostředí svou vnitřní hodnotu, neexistuje jen pro uspokojování našich potřeb. Pro účely této práce však budu používat termín environmentální etika, protože se jedná o rozšířenější pojem, hojně používaný po celém světě.

Kořeny environmentální etiky sahají do 30. let 20. století a za zakladatele jsou považováni Aldo Leopold (1887 – 1948) a Albert Schweitzer (1875 – 1965), kteří zkoumají hodnotu přírody a živých bytostí a připisují přírodě vnitřní hodnotu. K postupné institucionalizaci oboru dochází od 60. a 70. let 20. století. V roce 1962 vydává Rachel Carson knihu *Silent Spring* (v češtině *Tiché jaro* nebo také *Mlčící jaro*) a upozorňuje tak na nebezpečí vlivu pesticidů na přírodu a

člověka. Tato kniha je často chápána jako podnět ke vzniku environmentálního hnutí, jak jej známe dnes (Palmer, 2003). V roce 1971 se v USA konala první konference environmentální filosofie na univerzitě v Georgii. V roce 1973 upozorňuje Richard Routley na to, že západní civilizace stojí před potřebou nové etiky, která se bude zamýšlet nad vztahem člověka a přírodního prostředí. Ne že by se etika do této doby tímto vztahem nezabývala, ale v rámci etiky převažoval spíše názor, že člověk může s přírodou zacházet, jak se mu zlíbí a dokud svým chováním neovlivňuje ostatní, jeho vztah k přírodě není předmětem morálního uvažování (Routley, 1973). V roce 1979 začíná vycházet časopis *Environmental Ethics*, což je v současnosti nejvýznamnější časopis v oboru. Od poloviny 80. let je environmentální etika na vzestupu – v rámci oboru probíhá řada výzkumů, vychází mnoho publikací, environmentální etika se vyučuje na univerzitách (Palmer, 2003). 28. prosince 1990 byla založena Mezinárodní společnost pro environmentální etiku. Jejími zakladateli jsou Holmes Rolston III. (prezident), Eric Katz (viceprezident), Laura Westra (tajemnice) a Peter Miller (pokladník) (<http://enviroethics.org/history/>). V 90. letech bylo v rámci environmentální etiky založeno mnoho časopisů významných pro tento obor (např. *Environmental Values; Ethics, Place and Environment; Ethics and the Environment* atd.) a koncem 20. století je environmentální etika již široce studovaným a vášnivě diskutovaným oborem (Palmer, 2003).

3.2 Ústřední témata v environmentální etice

Ústřední témata environmentální etiky shrnuje v roce 2003 Clare Palmer ve svém článku *An Overview of Environmental Ethic*:

1. Klíčovým tématem environmentální etiky je teorie hodnot. Environmentální etika si klade otázky: *Co považujeme za hodnotné? Odkud taková hodnota pochází?* (Palmer, 2003). V environmentální etice se obvykle rozlišuje mezi instrumentální (účelovou) a neinstrumentální (vnitřní) hodnotou. Instrumentální hodnota je hodnota, kterou připisujeme něčemu, co je pro nás užitečné, co považujeme za prostředek k dosažení určitého cíle. Neinstrumentální hodnota je často nazývána hodnotou vnitřní, jde o hodnotu samu o sobě (Palmer,

2003). Účelová hodnota nám dává právo využívat jiné bytosti, ale jejich vlastní vnitřní hodnota nám ukládá povinnost zacházet s nimi ohleduplně (Kohák, 2000).

2. Diskuze o vnitřní hodnotě pak přináší otázku po původu takové hodnoty. Jde o hodnotu vytvořenou lidmi a nebo je něčím, co již existuje a člověk ji jen poznává? Hodnotový subjektivismus předpokládá, že vnitřní hodnotu vytváří lidé tak, že něčemu přiřkládají význam vzhledem ke svému životu nebo k životu jiných lidí. Naproti tomu hodnotový objektivismus považuje vnitřní hodnotu za něco, co již ve světě existuje. Z tohoto pohledu v přírodě rozpoznáváme hodnoty, které jsou v ní již přítomny (Palmer, 2003).

3. Významným tématem pro subjektivisty i objektivisty je umístění vnitřní hodnoty. Co má vlastně vnitřní hodnotu? Co ji vytváří? Odpovědi na tyto otázky nalezneme již v předchozím odstavci. Podle subjektivistů hodnoty jako takové ve světě neexistují, ale jsou vytvořené lidmi. Člověk však nemusí být středem těchto hodnot, může přírodnímu světu přiznat vnitřní hodnotu, aniž by pohlížel na jeho užitečnost pro svou vlastní osobu. Objektivisté jsou zase toho názoru, že hodnoty existují nezávisle na člověku. Přírodní svět objektivně obsahuje vnitřní hodnotu a není hodnotný jen proto, že je užitečný pro člověka (Palmer, 2003).

3.3 Východiska environmentální etiky

Podle Des Jardine (2001) navazuje současná environmentální etika na tři základní tradice: teleologickou tradici, utilitarismus a deontologickou tradici.

Teleologická tradice (nebo rovněž tradice přirozeného zákona) je spjatá s Aristotelem (4. stol. př. n. l.) a s Tomášem Akvinským (13. stol. n. l.). Aristoteles nerozlišoval mezi etikou a vědou, jako k tomu dochází dnes. Studium biologie a psychologie je podle Aristotela nezbytnou součástí etiky, protože etika vyžaduje alespoň základní znalost lidských potřeb, schopností, potenciálu a motivací. Toto zajímavé propojení etiky a biologie je důvodem, proč může být etická tradice významná z hlediska environmentálních záležitostí (Des Jardins, 2001). Aristoteles je toho názoru, že každý přírodní objekt má svou konečnou příčinu (své zacílení) a pokud známe tuto konečnou příčinu, víme, co je pro daný objekt dobré. Objekty jsou dobré, když plní svou přirozenou funkci (Des Jardins, 2001). Tomáš Akvinský pak spojuje křesťanskou teologii s Aristotelovou vědou a etikou.

Charakteristická aktivita všech přírodních objektů vychází z Božího plánu. Protože Akvinský předpokládá, že Bůh je nejvyšším dobrem a protože cíle objevené v přírodě jsou Božskými cíli, přírodní řád může být ztotožňován s morálním řádem. Přírozený zákon zahrnuje jak zákonitosti, které objevujeme v přírodě a které jsou součástí Božského plánu, tak normativní pravidla, která bychom měli v rámci etiky následovat (Des Jardins, 2001).

Druhou tradicí, ze které vychází environmentální etika je utilitarismus. Klasický utilitarismus je spojován s Jeremy Benthamem (1748-1832) a Johnem Stuartem Millem (1806-1873). Základní myšlenkou utilitarismu je maximalizace celkového dobra nebo způsobení co největšího dobra pro co největší množství (Des Jardins, 2001). Předmětem etického uvažování je individuální organismus a hodnotu tvoří stav uvnitř organismu (Palmer, 2003). Pokud nějaký čin vede k maximalizaci dobrých důsledků, jedná se o eticky správný čin, pokud k minimalizaci dobrých důsledků, jedná se o eticky špatný čin (Des Jardins, 2001).

Utilitarismus má dvě verze, které se rozlišují svou odlišnou koncepcí štěstí. Hedonistický utilitarismus definuje štěstí jako přítomnost potěšení a absenci bolesti (Varner 2003). Člověk, který touží po bolesti a vyhýbá se potěšení, jedná nerozumně. Potěšení a absence bolesti jsou tedy objektivním a univerzálním dobrem a všechny činnosti by měly směřovat k maximalizaci tohoto dobra. (Des Jardins, 2001). Preferenční utilitarismus definuje štěstí jako uspokojování individuálních potřeb (Varner, 2003). Svět, ve kterém má co největší množství lidí to, po čem touží, je tím nejlepším světem (Des Jardins, 2001). Podle Regana (2003) připouští preferenční utilitarismus dvě zásady. První je zásada rovnosti: počítají se preference všech a podobné preference musí mít stejnou váhu a důležitost. Některé preference nesmí být upřednostňovány před jinými např. na základě rasy nebo druhu. Druhá je zásada užitečnosti. Dle této zásady bychom měli jednat tak, aby naše činy směřovaly k nejlepší celkové rovnováze mezi celkovým uspokojením a celkovou frustrací každého, kdo je ovlivněn výsledkem našich činů. Činy jsou tedy správné, pokud vedou k nejlepším celkovým důsledkům (k nejlepší celkové rovnováze mezi celkovým uspokojením a celkovou frustrací) pro všechny zúčastněné, zatímco u špatných činů je tomu naopak (Regan, 2003).

Třetím východiskem environmentální etiky je deontologická tradice. V rámci této tradice nejde o důsledky našeho jednání, ale jde o principy. Principy

našeho jednání máme totiž pod svou kontrolou, důsledky našeho jednání již ne a nemůžeme nést odpovědnost za něco, co nemáme pod svou kontrolou (Des Jardins, 2001).

3.4 Přehled základních směrů v environmentální etice

Mezi základní směry v environmentální etice patří antropocentrické přístupy, ekocentrismus, biocentrismus, sociální ekologie, hlubinná ekologie a ekofeminismus. V následující části mé práce blíže představím tyto směry, uvedu jejich základní znaky a jejich hlavní představitele.

3.4.1 Antropocentrické přístupy v environmentální etice

V environmentální etice existuje řada přístupů, které lze považovat za antropocentrické. Většina z nich zdůrazňuje, že přírodní svět má být předmětem etického uvažování právě kvůli svým instrumentálním hodnotám pro lidské bytosti (Palmer, 2003). Přírodní svět poskytuje lidem řadu hmotných, estetických a duchovních instrumentálních hodnot. Antropocentrismus nicméně nutně nepodporuje lehkomyšlné využívání přírodních zdrojů, místo toho zdůrazňuje, že by se s přírodními zdroji mělo hospodařit šetrně a to především kvůli lidskému prospěchu včetně prospěchu budoucích generací (Palmer, 2003).

Lidské činy se posuzují jako správné nebo špatné podle dvou kritérií. Buď mají důsledky, které jsou příznivé či nepříznivé pro lidské blaho, nebo odpovídají či neodpovídají systému pravidel, který chrání a zároveň uskutečňuje lidská práva. Máme povinnosti s ohledem na přírodní ekosystémy a biotická společenství naší planety, ale tyto povinnosti jsou v každém případě založeny na skutečnosti, že naše zacházení s těmito ekosystémy a společenstvími může podporovat naplnění lidských hodnot a lidských práv. Nezávisle na této skutečnosti nemáme z antropocentrického hlediska žádnou povinnost podporovat nebo chránit dobro mimolidských bytostí (Taylor 2003).

První a zároveň asi nejznámější definice trvale udržitelného rozvoje, která se objevila v závěrečné zprávě „Naše společná budoucnost“ vydané v roce 1987 Světovou komisí pro životní prostředí a rozvoj (World Commission on

Environment and Development – WCED) pod vedením norské ministerské předsedkyně Gro Harlem Brundtlandové, je rovněž antropocentriká: „*Trvale udržitelný rozvoj je takový způsob rozvoje, který uspokojuje potřeby přítomnosti, aniž by oslaboval možnosti budoucích generací naplňovat jejich vlastní potřeby* (http://conspect.nl/pdf/Our_Common_Future-Brundtland_Report_1987.pdf).“

Definice obsahuje klíčový koncept potřeb - uspokojování lidských potřeb a tužeb je podle zprávy WCED nejvyšším cílem rozvoje. Trvale udržitelný rozvoj nejen vyžaduje, ale rovněž předpokládá, že budou uspokojeny základní potřeby všech lidí, přičemž prioritou by měly být potřeby světové chudiny, protože v rozvojových zemích často nejsou uspokojovány ani základní potřeby jejich obyvatel (ošacení, výživa, bydlení) (http://conspect.nl/pdf/Our_Common_Future-Brundtland_Report_1987.pdf). Mezi autory tohoto směru patří John Passmore, Brian Norton a William Blackstone.

3.4.2 Ekocentrismus

Ekocentrismus je směr, který čerpá zejména z myšlenek Alda Leopolda (1887-1948) a jeho etiky země. Jedná se o holistickou a neantropocentrickou etiku, hodnota je odvozena od rovnováhy ekosystému, primární hodnotu mají integrita a stabilita, morální status je připsán společenství (Palmer, 2003). Jedinci jsou v rámci této etiky postradatelní, důležité je chránit celé ekosystémy. V rámci etiky země je tedy přírodní ekosystém nebo společenství základním předmětem morálního uvažování (Katz, 2003). Každý lidský čin je posuzován podle jeho vlivu na ekosystémy jako celek, zejména na jejich stabilitu, integritu, zdraví a rozmanitost. Dokonce činy ovlivňující jednotlivé přírodní subjekty jsou posuzovány z hlediska jejich vlivu na ekosystémy jako celek - zastřelení zvěře nebo pokácení stromu je morálně hodnoceno z hlediska vlivu na ekosystém (Katz, 2003). Člověk tedy může lovit a kácet, pokud ovšem nenaruší rovnováhu ekosystému. Tím se tento směr odlišuje od biocentrismu (viz kapitola 4.4.3.), podle něhož je zdrojem hodnoty život sám a každý člen biotického společenství má svou vnitřní hodnotu už jen proto, že žije.

Za základní dílo Alda Leopolda je považována kniha „*A Sand County Almanac*“ (Palmer, 2003). Tato kniha byla v USA poprvé vydána v roce 1949 a patří mezi nejdůležitější díla environmentální etiky. V češtině vychází tato kniha

pod názvem „*Obrázky z chatrče a rozmanité poznámky*“. Často zmiňovaná je především esej „*Myslet jako hora*“, která je součástí této knihy a která ukazuje, že je důležité dbát o rovnováhu celku.

Ve své další esaji „*Etika země*“ (v originále „*The Land Ethic*“) Aldo Leopold upozorňuje na to, že se do té doby etika zaměřovala pouze na vztah mezi jednotlivci navzájem nebo na vztah mezi jednotlivci a společností. Leopold (2003) rozšiřuje hranice etiky a začíná tematizovat i vztah člověka k jeho prostředí. Kritizuje, že vztah člověka k prostředí byl prozatím jen ekonomický a znamenal pouze privilegia, nikoliv však povinnosti. Etika země rozšiřuje hranice společenství a zahrnuje do něj půdu, vodu, rostliny a živočichy (Leopold, 2003). Správné je podle Leopolda pak to, co přispívá k integritě, stabilitě a kráse biotického společenství, nesprávné je to, co vede k opaku (Palmer, 2003). Palmer (2003) upozorňuje na to, že se v rámci etiky země jedná o princip rozšíření hranic etiky i na zemi, nejde o nahrazení klasické etiky etikou země.

Stabilitu v přírodě představuje podle Leopolda (2003) biotická pyramida. Hlavním zdrojem energie je Slunce. Sluneční energie pak prochází jednotlivými vrstvami pyramidy. Spodní vrstvu tvoří půda, nad ní je vrstva rostlin, následuje vrstva hmyzu, dále vrstva ptáků, hlodavců a dalších živočichů, přičemž na vrcholu pyramidy jsou masožravci. Každá vrstva je závislá na vrstvě pod sebou, co se týče potravy i dalších služeb. Směrem nahoru je každá vrstva méně početná (nejméně je tedy masožravců). Vztahy závislosti z hlediska potravy a ostatních služeb se nazývají potravinové řetězce. Každý druh je přitom článkem ve velkém množství těchto řetězců. Biotická pyramida je pak spleť velkého množství těchto řetězců. Její fungování závisí na spolupráci a soutěži mezi jejími jednotlivými částmi. Z tohoto hlediska není země jen půdou, nýbrž je zdrojem energie proudící půdou, rostlinami a živočichy. Rychlost a charakter vzestupného proudu energie závisí na komplexní struktuře jednotlivých vrstev. Strukturou se mění počet a charakteristické funkce jednotlivých druhů. Když nastane v toku energie nějaká změna, musí se jí přizpůsobit všechny součásti řetězce. Takovými změnami mohou být evoluční změny, které probíhají pomalu a místně. Ale lidské vynálezy umožnily člověku měnit toky energie s nepředstavitelnou silou, rychlostí a ve velkých rozměrech.

Etika země reflektuje existenci ekologického svědomí a existenci přesvědčení o zodpovědnosti každého jednotlivce za zdraví země. Zdraví je

schopností země pro její sebeobnovu. Ochrana přírody je úsilím o chápání a zachování tohoto zdraví. Podle Leopolda (2003) je hlavní překážkou zabraňující rozvoji etiky země skutečnost, že se náš systém vzdělávání a ekonomický systém nesnaží o uvědomění si podstaty země, naopak směřuje od tohoto uvědomění. Moderní člověk je od země oddělen řadou prostředníků a bezpočtem fyzických přístrojů a zařízení, takže k ní nemá žádný vztah, chápe ji pouze jako prostor mezi městy, na kterém rostou různé plodiny. Jako východisko z této situace vidí Leopold (2003) ekologické vzdělávání.

3.4.3 Biocentrismus

Za zakladatele biocentrismu je považován Albert Schweitzer (1875-1965). Podobně jako Leopold upozorňuje Schweitzer (1974) na to, že by se měl okruh etické činnosti rozšířit i na ostatní tvory, etika se podle něj totiž netýká jen lidí. Etika, která se nezabývá našim vztahem k ostatním tvorům, je neúplná. Ostatní živočichové přece rovněž jako lidé „*touží po dobrém údělu, snášejí bolest a mají hrůzu ze záhuby*“ (Schweitzer, 1974: 23). Schweitzer (1974) jde ve své etice dokonce až tak daleko, že do ní zahrnuje i rostliny.

Podle Schweitzera (1974) je dobré chování vůči ostatním tvorům přirozeným požadavkem etiky a naše myšlení ani nemůže jinak, než toto uznat. „*Podstata dobra jest: udržet život, podporovat život, dovést život k jeho výšinám. Podstata zla jest: ničit život, škodit životu, bránit životu ve vývoji* (Schweitzer, 1974: 26-27).“ Základním principem etiky je tedy úcta k životu, která vyžaduje dobré chování vůči všem živým tvorům, a jen taková etika odpovídá přirozenému cítění člověka (Schweitzer, 1974). Etika úcty k životu nás nabádá, abychom v každé chvíli zvažovali, zda je nutné škodit životu, abychom zvažili, který život je nutný obětovat, abychom zachovali druhý. Etika úcty k životu obsahuje tedy pojem odpovědnosti – pokud škodím nějakému životu, vždy si musím klást otázku, zda je to skutečně nutné. Ústředním pojmem Schweitzerovy etiky je „*vůle k životu*“. Svět je plný takových vůlí k životu, které stojí proti sobě a udržují se bojem proti sobě navzájem. Každá vůle k životu si uvědomuje sebe sama a chce žít (Schweitzer, 1974). Všechny vůle k životu jsou si rovny a mají stejnou hodnotu, přičemž člověk není v pozici, aby posuzoval hodnotu ostatních druhů (Palmer, 2003).

Dalším představitelem biocentrismu je Paul W. Taylor. Taylor staví svoji etiku do protikladu k antropocentrickým etikám, jeho etika je zaměřená na život jako takový, nikoliv jen na člověka. Podle Taylora (2003) máme morální povinnost vůči planě rostoucím rostlinám a divokým zvířatům jako členům biotického společenství Země. Jsme morálně zavázáni chránit a podporovat jejich dobro kvůli nim samotným. Pokud přijmeme tento postoj, dojde k hluboké proměně vnímání našeho morálního vesmíru.

Podle Taylora (2003) má biocentrický pohled na přírodu čtyři hlavní složky:

1. Lidé jsou stejně jako mimolidské bytosti součástí společenství života na Zemi. Taylor (2003) nepopírá, že existují rozdíly mezi lidmi a ostatními živočišnými druhy, ale je důležité mít na paměti skutečnost, že ve vztahu k přírodním ekosystémům jsou lidé jen jedním druhem mezi mnoha. Lidé prošli evolučním procesem stejně jako ostatní druhy a čelí podobným environmentálním výzvám. Zákony genetiky, přírodního výběru a adaptace platí na všechny biologické bytosti stejně. Z evolučního hlediska jsou lidé relativně nově příchozími a pronikli do domova jiných druhů, které zde bydlely stovky a miliony let před nimi, do domova, který teď musíme všichni společně sdílet. Pohoda lidí závisí na neporušenosti a zdraví mnoha rostlin a živočichů, ale opačně to neplatí. Pokud by lidé zmizeli, mnoho rostlin a živočichů by naopak prosperovalo.

2. Přírodní ekosystémy jsou komplexní sítí navzájem propojených prvků, přičemž správná biologická funkce jednoho prvku závisí na správné biologické funkci ostatních prvků. Ekologické vztahy mezi každým společenstvím živých bytostí a jeho prostředím utváří organický celek funkčně provázaných částí. Tyto dynamické, ale zároveň relativně stabilní struktury jako potravní řetězce, vztahy dravec – kořist a rostlinné sukcese v lese jsou samoregulační, energii recyklující mechanismy, které chrání rovnováhu celku.

3. Každý individuální organismus je považován za centrum života a usiluje o své vlastní dobro svým vlastním, jedinečným způsobem. V tomto ohledu jsou si všichni jedinci rovni.

4. Tvrzení, že člověk je nadřazený ostatním druhům, je bezdůvodné a musí být odmítnuto jako iracionální. Všechny živé bytosti mají stejnou neodmyslitelnou hodnotu a žádný druh nestojí výše nebo níže než jiný druh. Když jednou odmítneme lidskou nadvládu nad ostatními druhy, jsme připraveni přijmout postoj respektu.

Ve světle čtyř předchozích bodů neexistuje důvod, proč by rostlinám a živočichům včetně celých populací druhů a živých společenství neměla být připsána legální práva (Taylor, 2003).

3.4.4 Sociální ekologie

Za zakladatele sociální ekologie je považován Murray Bookchin (1921-2006). V době, kdy byly chemikálie oslavovány jako prostředky k lepšímu životu a ještě 10 let před Rachel Carson, upozorňuje mezi prvními Bookchin na nebezpečí chemikálií v jídle a na jadernou energii. Zatímco byl Bookchin součástí mnoha sociálních a ekologických hnutí, rozvinul v 50. letech syntézu anarchistických a ekologických teorií. Tuto syntézu nazval ekoanarchismem nebo sociální ekologií (Best, 1998). V roce 1974 spoluzakládá Institut pro sociální ekologii na Vermontské univerzitě (Kohák, 1997).

Podle Bookchina (2002) vychází téměř všechny ekologické problémy z problémů sociálních, přičemž hlavním viníkem je hierarchické uspořádání společnosti, které zároveň vytváří ideu lidské nadvlády nad přírodou. *„Představa o ovládnutí přírody může být překonána pouze vytvořením společnosti bez třídního a hierarchického uspořádání, které nutí lidstvo k poslušnosti v soukromém i veřejném životě (Bookchin, 2002:11).“* Modelem organizace, který není založen na hierarchii je pro Bookchina příroda, která funguje na základě kooperace (Keller, 1997).

Současná tržní společnost je založená na imperativu „Expanduj nebo zemři“ a v tomto neosobním světě výroby, zisku a rozvoje nemají etické, náboženské, psychologické a emocionální faktory své místo. *„Struktura moderního kapitalismu je nemorální a odporuje všem morálním zásadám (Bookchin, 2002: 12)“*. Stále se rozvíjející a expandující tržní systém má své kořeny v zařazení hierarchie do systému distribuce, který je založen na výměně, nikoliv na doplňování se a vzájemné pomoci. Taková společnost má nutně ničivý ekologický dopad (Bookchin, 2002). Proti vertikální hierarchii staví Bookchin horizontální diverzitu, kterou podle něj průmyslová společnost silně redukuje, protože podporuje uniformitu velkých organizací a nadnárodních firem, které uplatňují po celém světě stejné kořistnické vzorce. Diverzita klesá i v přírodě, která se stává pouhým zdrojem pro zvyšování průmyslových zisků (Keller, 1997).

Sociální ekologie Murraye Bookchina požaduje společenskou rekonstrukci. Chce eliminovat hierarchické uspořádání společnosti, které umožňuje ovládnutí určitých skupin lidí jinými skupinami lidí, hlásá etiku vzájemnosti a podpory. V novém sociálním uspořádání by majetek náležel komunitě (nenáležel by tedy soukromým vlastníkům, ani státu) jako celku a byl by sdílen rovným dílem (Bookchin, 2002).

3.4.5 Hlubinná ekologie

Termín „hluboká“ nebo rovněž „hlubinná ekologie“ použil poprvé norský filosof Arne Naess v roce 1972. Tento myšlenkový proud pak blíže představil v roce 1973 ve své stati „*The Shallow and the Deep, Long-Range Ecology Movement: A Summary*“ (Keller, 1997). Naess (1973) rozlišuje mezi „mělkou“ a „hlubokou“ (hlubinnou) ekologií. Mělká ekologie se zabývá bojem proti znečištění a ztenčování zásob zdrojů. Hlavním důvodem je především zdraví a blahobyt lidí ve vyspělých zemích (Naess, 1973). Proti tomuto antropocentrismu vystupuje hluboká ekologie, která je toho názoru, že člověka nelze vydělovat z jeho prostředí a stavět ho do opozice k němu. Svou hodnotu mají i jiné formy života a příroda jako celek (Keller, 1997). V hluboké ekologii jde o změnu duchovních hodnot a lidské mentality.

Ve stati „*The Shallow and the Deep, Long-Range Ecology Movement: A Summary*“ uvádí Naess (1973) 7 hlavních znaků hluboké ekologie:

1. Chápe prostředí a organismy jako vzájemně propojenou síť vnitřních vztahů. Vnitřní vztah mezi organismem A a organismem B náleží k definici či k základní struktuře organismu A a organismu B, takže bez tohoto vztahu již organismus A a organismus B nebudou stejné.

2. Hluboká ekologie prosazuje rovnostářství ve smyslu rovného práva na život a rozvoj v rámci celé biosféry. Omezení tohoto práva neblaze ovlivňuje kvalitu života člověka. Ekologický pracovník by si tedy měl osvojit hluboký respekt a úctu ke všem způsobům a formám života. Kvalita lidského života totiž částečně závisí na našem blízkém partnerství s ostatními formami života.

3. Klade důraz na princip diverzity a symbiózy. Diverzita zvyšuje možnosti přežití a bohatství forem života. Tzv. boj o přežití (nebo přežití nejsilnějších) chápe hluboká ekologie ve smyslu koexistence a spolupráce v komplexních

vztazích. „Žít a nechat žít“ je silnější ekologickou zásadou než „Buď já, nebo ty“. Hluboká ekologie tedy upřednostňuje diverzitu způsobů lidského života, kultur, zaměstnání, ekonomik. Naopak bojuje proti ekonomické, kulturní a vojenské nadvládě. Hluboká ekologie odsuzuje vyhlazování tuleňů a velryb stejně jako vyhlazování lidských kmenů či kultur.

4. Hluboká ekologie zaujímá protitřídní postoj, který jde ruku v ruce s principem ekologického rovnostářství (2) a s principem symbiózy (3). V rámci ekologického přístupu by mělo dojít k rozšíření těchto tří principů na všechny skupinové konflikty včetně současného konfliktu mezi rozvojovými a rozvinutými zeměmi.

5. Boj ekologů proti znečištění a čerpání zdrojů často vede k poškození celkového stavu prostředí. Přijímají se sice opatření, která vedou ke snížení znečištění, ale na druhé straně dochází k navyšování jiných rizik. Zavedení různých zařízení proti znečištění zvyšuje náklady na život a zvyšuje rovněž třídní rozdíly. Ekologové by měli sloužit hluboké ekologii a řídit se těmito 7 body. V současné době se však spíše podřizují institucím s omezenou ekologickou perspektivou, které úmyslně ignorují širší perspektivu.

6. Hluboká ekologie klade důraz na komplexitu. Organismy, jejich způsoby života a interakce mezi nimi v rámci ekosystému představují komplexitu nejvyššího stupně. V rámci lidské společnosti představuje komplexitu dělba práce. V rámci dělby práce jde o to, že je člověk opravdu aktivní a ne že jen reaguje.

7. Hluboká ekologie prosazuje místní autonomii a decentralizaci. Problém znečištění, včetně tepelného znečištění a oběh materiálů nás rovněž vede tímto směrem, protože zvětšující se místní autonomie, pokud jsme schopni udržet ostatní faktory konstantní, snižuje energetickou spotřebu.

3.4.6 Ekofeminismus

Ekofeminismus vidí úzké propojení mezi vykořisťováním přírody a útlakem žen. Zastánci tohoto směru často hovoří o „dvojitým útlaku“ a shodují se na tom, že tato dvojitá dominance musí být odstraněna (Palmer, 2003). Ekofeminismus vzniká v 60. a 70. letech 20. století spolu s nárůstem feminismu a environmentálního hnutí.

4. Environmentální etika a vztah ke zvířatům

V této kapitole představím dva nejznámější současné filozofy, kteří se zabývají vztahem člověka k ostatním živočichům. Jejich názory jsou natolik přelomové, že pod jejich vlivem začala vznikat celosvětová hnutí, která se snaží dosáhnout lepšího postavení zvířat. Názory obou filozofů se poté pokusím porovnat – zamyslím se nad jejich společnými znaky a rozdíly.

4.1 Osvobození zvířat

Hnutí za osvobození zvířat má v současné době miliony příznivců po celém světě. Za bibli tohoto hnutí je považována kniha „*Osvobození zvířat*“ od Petera Singera, která poprvé vyšla v roce 1975. V následujících odstavcích představím stěžejní místa této knihy spolu s dalšími významnými postoji tohoto australského filozofa a aktivisty.

Podle Singera (2000) bychom měli ve vztahu k ostatním zvířatům v první řadě přijmout za svůj princip rovnosti. Co to ale znamená, když řekneme, že jsou si nějaké dvě bytosti rovné? Často říkáme, že všichni lidé jsou si rovni. Deklarace nezávislosti Spojených států amerických, jež byla ratifikována roku 1776, byla prvním politickým dokumentem, do kterého byla rovnost mezi lidmi vtělena. Na území evropského kontinentu začíná být rovnost mezi lidmi prosazována zejména vlivem Velké francouzské revoluce (1789 – 1799), která je známá svým heslem „*Svoboda, rovnost, bratrství*“. Rovnost ovšem neznamená stejnost. Ať se nám to líbí nebo ne, lidé se rodí v mnoha ohledech velmi odlišní – lidé jsou různě velcí, rodí se jako zástupci odlišné rasy, disponují různým stupněm inteligence, odlišnou schopností vnímat potřeby ostatních, odlišnými schopnostmi komunikace, odlišnou schopností fyzické síly (Singer, 1985). Rovnost mezi lidmi však není založená na rovnosti inteligence nebo fyzické síly. Rovnost mezi lidmi je založená na tom, jak se k jednotlivým lidským bytostem chováme, jakou pozornost věnujeme uspokojování jejich potřeb a zájmů. Zájmy jedné lidské bytosti by měly mít stejnou váhu jako obdobné zájmy druhé lidské bytosti. Pokud nás ale např. míra inteligence neopravňuje k tomu, abychom upřednostňovali zájmy jedné lidské bytosti před zájmy druhé lidské bytosti, jak nás může opravňovat

k vykořisťování zvířat a tedy k upřednostňování našich zájmů před těmi jejich (Singer, 1985)?

Singer (2000) nepopírá, že mezi člověkem a ostatními zvířaty existují podstatné rozdíly, které se musí odrazit i v rozdílnosti práv. Zvířata nemají a nemohou mít zcela stejná práva, jako mají lidé, z podstaty věci se jistě shodneme na tom, že např. právo volit zvířatům nenáleží. Nicméně to, že je jedna bytost inteligentnější než ta druhá, neopravňuje inteligentnější bytost k tomu, aby zotročila, vykořisťovala nebo zcela ignorovala méně inteligentní bytost. Princip rovnosti vyžaduje stejné chápání zájmů všech bytostí (Singer, 2003). Stejné chápání zájmů dvou odlišných bytostí neznamena, že je nutné s nimi stejně zacházet a přisuzovat jejich životu stejnou hodnotu. *„Základní princip rovnosti nevyžaduje stejný, nebo dokonce identický, přístup, vyžaduje stejné chápání. Stejné chápání různých bytostí může vést k různým přístupům a různým právům (Singer, 2000).“*

Abychom mohli vůbec hovořit o zájmech nějaké bytosti, je nutnou podmínkou, aby tato bytost měla schopnost trpět a schopnost mít radost (Singer, 1985). Bytost má své zájmy, pokud je schopná zažívat radost a utrpení. Bytost, která může cítit bolest, má zájem se této bolesti vyhnout, bytost, která může cítit radost, má zájem tuto radost udržovat nebo zvyšovat. Okruh etického uvažování se tedy soustřeďuje jen na vnímající bytosti, stromy například žádné zájmy nemají (Palmer, 2003).

Singer (2003) vychází z Benthamova utilitarismu, přičemž zásadní je pro něj stejně jako pro Benthama to, že zvířata mohou trpět a cítit bolest (Singer, 2000). Zásada rovnosti pak vyžaduje, aby bylo utrpení nějaké bytosti chápáno stejně jako utrpení kterékoliv jiné bytosti. Singer (2000) přichází s pojmem speciesismu, tedy druhové nadřazenosti, a staví ji na roveň rasismu (nadřazenost na základě jiné rasy) či sexismu (nadřazenost na základě pohlaví), proti nimž bychom měli bojovat. Ze značných pozorování lze usoudit, že savci a ptáci (bytosti nám nejbližší) mají své zájmy a pociťují bolest stejně jako lidé. Stejně vnější znaky, které vykazují lidé, když cítí bolest, můžeme vidět i u nám nejbližších živočichů – svíjení se, hlasové projevy, pokusy vyhnout se bolesti atd. Navíc víme, že mají velmi podobnou nervovou soustavu té naší a že jsou schopni trpět nejen fyzickou bolestí, ale rovněž úzkostí, strachem či stresem. Podle Singera tedy (2000: 30) *„neexistuje žádné morální ospravedlnění pro to, abychom*

považovali bolest nebo radost zvířat za méně důležité, než je stejná míra bolesti nebo radosti u lidí.“ Když budu chtít donutit svého koně, aby se rozjel, plácnu ho přes zadek, přičemž kůň pravděpodobně ucítí trochu bolesti. Když stejnou silou udeřím dítě, ucítí mnohem větší bolest. V tomto případě je tedy horší udeřit dítě než koně. Pokud bych ale koně udeřila tak, že bych mu způsobila stejnou míru bolesti jako dítěti, je stejně špatné udeřit dítě jako udeřit koně (Singer, 1985).

Singer (2003) připouští, že čím níže půjdeme po evolučním žebříčku, tím více rostou pochybnosti, zda například hmyz, korýši či měkkýši dokážou rovněž cítit bolest a zda mají své zájmy. Pokud tedy nastane střet mezi fakticky jistým zájmem a mezi zájmem, o kterém existují pochybnosti, měl by se prosadit zájem fakticky jistý. Je rovněž možné rozpoznat, že zájmy jedné bytosti jsou větší než zájmy druhé bytosti a pokud musí být jedna ze dvou bytostí obětována, měla by být obětována bytost s menšími zájmy (Singer, 2003). Za normálních okolností má člověk větší schopnost trpět, protože si vždy uvědomuje, co se děje. To samozřejmě neznamena, že je například správné provádět pokusy na zvířatech, ale že je zde argument pro to, proč bychom měli preferovat zvířata, pokud je pokus nevyhnutelný. Stejný argument nás ale vede k tomu, že bychom pro daný pokus mohli využít děti nebo mentálně postižené osoby, protože ty si rovněž neuvědomují, co se vlastně děje. Někdy mohou zvířata trpět více a to právě tím, že mají menší schopnost uvědomit si, co se děje. Člověku můžeme vše vysvětlit a tím ho uklidnit, ale zvířeti nic nevysvětlíme (Singer, 1985). To, že má nějaká bytost větší zájmy, tedy nemusí vždy znamenat, že je tato bytost rovněž na vyšším stupni evolučního vývoje. Singer (2003) uvádí další příklad. Pokud bychom se měli rozhodnout mezi záchranou života psa a lidského života, na první pohled se zdá, že bychom měli automaticky zachránit lidský život, protože člověk je schopen více chápat, co se stane, je schopen před svou smrtí více trpět. Rovněž je nutné brát v potaz, že jeho rodina a přátelé budou trpět a konečně má člověk i větší potenciál k budoucímu štěstí. Ale může nastat i situace, kdy bude člověk značně mentálně postižený, nebude mít rodinu nebo kohokoliv, kdo by po něm truchlil, a v tomto případě by měly být upřednostněny zájmy psa.

Princip rovného chápání dále znamená, že tam, kde jsou zájmy shodné, musí jim být přikládána stejná váha (Singer, 2003). Takže pokud člověk sdílí s ostatními živočichy nějaké zájmy, jako v případě zájmu vyhnout se bolesti, měli bychom dávat stejnou váhu narušení zájmů ostatních živočichů jako obdobnému

narušení zájmů člověka. Princip rovného chápání zájmů znamená, že nemůžeme popřít, že máme ke členům ostatních druhů přímé povinnosti (Singer, 2003).

Jakákoliv krutost ke zvířatům je tedy podle Singera naprosto nepřijatelná. Kohák (2000) rozlišuje dva typy krutosti. První je krutost, která pramení čistě ze sobectví. Lidé, kteří se cítí nešťastní či poníženi bývají někdy svévolně krutí k ostatním lidem nebo ke zvířatům. Pod vlivem stresu a momentálních negativních emocí může dát člověk svému dítěti facku nebo nakopnout svého psa. Podle Koháka (2000) se s touto krutostí dá bojovat výchovou k soucitu a k porozumění okolnímu světu. Druhým typem je krutost strukturální, která vyplývá z ustaveného řádu života kolem nás. Boj proti této krutosti je již mnohem složitější.

Singer se ve své knize „*Osvobození zvířat*“ věnuje dvěma příkladům druhové nadřazenosti a strukturální krutosti v praxi – pokusům na zvířatech a chovu zvířat pro potravu. Cílem Hnutí za osvobození zvířat je ukončit současnou druhovou nadřazenost a prosadit vážné chápání zájmů zvířat. Prostředkem k tomu není upozorňování na každé špatné zacházení se zvířaty. Hnutí za osvobození zvířat se soustředí na vážnost utrpení a na množství trpících zvířat, proto jeho stoupenci nejvíce upozorňují na pokusy na zvířatech a chov zvířat pro potravu. Množství trpících zvířat, které je součástí tohoto institucionalizovaného speciesismu, mnohonásobně převyšuje utrpení, které způsobují svým psům a kočkám jejich bezohlední a krutí majitelé. Takže zatímco Hnutí za osvobození zvířat stojí proti jakémukoliv vykořisťování zvířat, soustředí se především na pokusy na zvířatech a na chov zvířat pro potravu (Singer, 1985).

Pokusy na zvířatech i chov zvířat Singer (2000) ostře kritizuje. Obojí je ve společnosti hluboce institucionálně zakořeněno. Požíváme léky, používáme kosmetiku, jíme maso a již nepřemýšlíme nad tím, co předcházelo tomu, než se k nám daný produkt dostal. Singer (2000) popisuje hrůzné praktiky, které jsou realizovány při pokusech na zvířatech a ve velkochovech. Zmiňuje pokusy všeho druhu – vojenské, lékařské, testování kosmetiky a prostředků pro domácnost, pokusy s vlivem na psychiku zvířat. Otevřeně hovoří o praktikách ve velkochovech drůbeže, prasat a dobytka, kde se absolutně nehledí na zájmy zvířat. Zvířata nemají dostatek prostoru často ani k tomu, aby se mohla ve svém kotci otočit nebo si natáhnout končetiny, po narození mláďat většinou dochází k jejich separaci od matek, zvířata jsou neustále vystavována velkému stresu a utrpení.

Singer (2000) rovněž upozorňuje na utrpení ryb zasažených komerčním rybolovem (prostorová stísněnost, stres, pomalé umírání při jejich vytažení z vody na vzduch).

Co se pokusů na zvířatech týče, Singer (2000) poukazuje na jejich zbytečnost a tvrdí, že mezi desítkami milionů provedených pokusů lze za přínosné pro důležitý lékařský výzkum považovat jen zlomek z nich (velká část pokusů se děje na univerzitních katedrách, kvůli testování kosmetických výrobků či potravinářských barviv). Experimentování se zvířaty se stalo průmyslovým odvětvím – dává vzniknout komerčním produktům, které se dále prodávají. Mezi tyto produkty patří rovněž samotná zvířata, v příslušných časopisech vycházejí dokonce inzeráty na zvířata, jež se dále nabízejí pro potřeby provádění pokusů. Jako řešení vidí Singer (2000) okamžité zastavení všech pokusů, které nemají žádný přímý a důležitý účel, u zbylých pokusů bychom se měli postupně snažit nahrazovat experimenty jinými alternativními metodami, které zvířata nevyžadují.

Singer (2000) je v zásadě toho názoru, že žádné pokusy na zvířatech nejsou oprávněné. Vždy bychom si měli klást otázku, zda je navrhovaný pokus natolik důležitý, že bychom ho byli ochotni provést na dítěti do půl roku života, tedy na bytosti, která si je méně vědoma toho, co se děje, než dospělí jedinci pokusných zvířat. Pokud je odpověď ne, nemáme žádné právo činit takový pokus na zvířatech. Singer (2000) jde s tímto kontroverzním tvrzením ještě dále a ukazuje, že naše záporná odpověď by přišla i v případě, pokud by se někdo troufalý zeptal, zda bychom pro stejný pokus, který je prováděn na zvířatech, dokázali využít člověka s nevyléčitelným poškozením mozku. Takových lidí existuje velmi mnoho, jsou zavřeni v různých ústavech, opuštěni svými rodinami a jsou na stejné mentální úrovni jako zvířata. Jejich fyziologie a anatomie je ale té naší mnohem podobnější než fyziologie a anatomie zvířat, takže by se pro potřeby pokusů hodili více. Přesto by se nikdo neodvážil ani pomyslet na to, že by se stejné pokusy, které se provádí na zvířatech, prováděly i na těchto lidech. Ale proč? Protože lidé patří k jinému druhu? Pokud je toto jediný důvod, jedná se neomluvitelnou diskriminaci postavenou na základě druhové nadřazenosti (Singer, 2000).

V oblasti pokusů na zvířatech nastal velký zlom v 80. letech 20. století. Prvního úspěchu bylo dosaženo v roce 1976 v kampani zaměřené proti Americkému přírodovědnému muzeu (anglicky American Museum of Natural History), kde se prováděly zcela zbytečné pokusy se zmrzačenými kočkami, aby

se zjistilo, jaký vliv na jejich sexuální život má jejich zmrzačení. Díky této kampani zrušilo Americké přírodovědné muzeum tyto pokusy v prosinci 1977 (Singer, 1985). Pod tlakem odpůrců pokusů na zvířatech začaly postupně výrobci kosmetických výrobků, pesticidů a výrobků pro domácnost značně omezovat počet zvířat používaných ve výzkumech, někteří zastavily testování na zvířatech úplně (Singer, 2000). Nicméně stále po celém světě probíhají pokusy na stovkách milionů kusů zvířat ročně. Podle Singera (2000) je rovněž důležité, aby se otázka pokusů na zvířatech stala i politickým problémem. V mnoha státech se sice tímto problémem politici zabývají, ale zákony většiny států pokusy na zvířatech povolují, jen např. vymezují k jakým účelům je možné pokusy využívat.

Nejrozsáhlejší vykořisťování jiného druhu, které kdy existovalo, probíhá dle Singera (2000) při chovu zvířat pro potravu. „*Se zvířaty se zachází jako s mechanismy, které přeměňují levné krmivo na drahé maso (Singer, 2000: 109).*“ Motorem živočišného průmyslu je zisk, což v tomto případě znamená „vyrobit“ co nejvíce „masa“ za co nejméně peněz. Moderní metody chovu jsou tedy zcela neslučitelné se zájmy zvířat, prvotní je zisk. To vše s sebou přináší to, že zvířata jsou chována v otřesných podmínkách, pokud možno co nejvíce „kusů“ na co nejmenší ploše, a je s nimi zacházeno jako s pouhými věcmi. Použití humánnějších metod je brzděno tím, že jsou ve většině případů nákladnější a znamenají menší počet zabitých zvířat (Singer, 2000). „*Ve většině zemí se ve jménu výkonnosti uděluje velkochovům výjimka ze zákonů na ochranu zvířat (Kohák, 2000).*“ Různé pokusy o šetrnější chov se těžko rozšiřují rovněž kvůli lhostejnosti veřejnosti, lidé odmítají krutost páchanou na zvířatech ve velkochovech vzít na vědomí (Kohák, 2000).

Dle Singera (2000) je v tomto případě nutná zásadní změna našich názorů a praktik a jako alternativu nabízí vegetariánství. Poukazuje na to, že mnoho lidí projevuje soucit s utrpením zvířat a protestuje proti krutosti ke zvířatům, na druhou stranu se však nedokáže stát vegetariány. V této souvislosti cituje humanistického esejistu 18.století Olivera Goldsmitha: „*Projevují lítost, a přesto jedí předměty svého soucitu. (Singer, 2000: 177)*“. Konzumaci masa se přitom snaží obhajovat tak, že je maso nezbytnou součástí jídelníčku kvůli jeho výživové hodnotě. Dalším argumentem často bývá, že pokud nenakupují maso z velkochovů, ale např. z biochovů nebo od menších farmářů, nedělám nic špatného. Singer (2000) však upozorňuje na to, že není možné chovat zvířata ve

velkém, aniž bychom jim nezpůsobili utrpení. Tradiční způsoby chovu nejsou řešením, protože i ty využívají mnohé praktiky, při kterých zvířata trpí (odloučení mládě od matky, vypalování značek, kastrace, doprava na jatka, utracení). Nikdy nemůžeme mít jistotu, že maso, které jsme si právě koupili, pochází ze zvířat, s nimiž bylo zacházeno ohleduplně (Singer, 2000). Konzumaci masa nelze dle Singera (1985) obhajovat ani nutričními potřebami člověka, protože již bylo nade vší pochybnost dokázáno, že můžeme naši potřebu bílkovin a jiných živin mnohem efektivněji uspokojit i přísunem bílkovin z rostlinné stravy. I přestože jsou protestní a politické akce důležitou součástí boje za změnu zacházení se zvířaty, dokud budou lidé kupovat výrobky z velkochovů, žádné protestní akce a politické reformy zásadní změnu nepřinesou. „*Vegetariánství je forma bojkotu (Singer, 2000: 179)*“. Podle Singera (2000) je vegetariánství významné rovněž tím, že má nižší environmentální dopady než výroba masa. Miliony lidí po celém světě trpí nedostatkem potravy, přičemž zvířata ve velkochovech krmíme potravou, kterou bychom mohli sami jíst. Výroba masa je ve srovnání s rostlinnou výrobou mnohem náročnější na řadu zdrojů, především vodu. Rozšiřování pastvin pro chov dobytka má za následek kácení lesů. Komerční rybolov s sebou přináší nebezpečí rychlého odrybnění oceánu.

Druhá nadřazenost je hluboce zakořeněná v našem vnímání světa. Náš vztah k ostatním zvířatům se formuje už v raném dětství. Již velice brzy začínáme jíst maso, přičemž „*je důležité si všimnout, že jíme maso dlouho předtím, než jsme si schopni uvědomit, že ve skutečnosti jíme mrtvé zvíře (Singer, 2000: 228)*“. Singer (2000) poukazuje na to, že láska dětí je směřována ke zvířatům, které nejíme – k domácím mazlíčkům. Hospodářská zvířata jsou v dětských knihách či televizních pořadech zobrazována jako šťastná zvířata obklopená svými mláďaty a pohybující se ve volném prostranství. Pokud se dítě rozhodne stát se vegetariánem, setká se se silným odporem rodičů, kteří pojídají maso. Důležitý je v tomto ohledu i vliv médií, která v tomto směru člověka téměř vůbec nevzdělávají. Televize je plná dokumentů o zvířatech žijících v divočině, ale o velkochovech se toho až na pár výjimek moc nedozvíme.

4.2 Práva zvířat

V dnešní době jsou oblíbeným tématem snad všech médií lidská práva a jejich porušování. Na území našeho státu zaručuje Listina základních práv a svobod, že všichni „*lidé jsou svobodní a rovní v důstojnosti i v právech. Základní práva a svobody jsou nezadatelné, nezcizitelné, nepromlčitelné a nezrušitelné (Listina základních práv a svobod, Hlava první, článek 1).*“ Listina stanovuje základní lidská práva (např. právo na život, svoboda pohybu a pobytu, vlastnické právo), politická práva (např. svoboda projevu, právo petiční, právo sdružovací), hospodářská, sociální, kulturní a environmentální práva (např. právo na vzdělání, právo na svobodnou volbu povolání, právo na příznivé životní prostředí), právo na soudní a jinou právní ochranu, práva národnostních a etnických menšin (např. právo na vzdělání, právo rozvíjet vlastní kulturu).

Co to tedy vlastně právo je? Podle některých myslitelů existuje kromě práva pozitivního (právo psané, obsažené v zákonech) ještě právo přirozené, které vychází z lidské přirozenosti. Přirozené právo může mít svůj zdroj v Bohu (Tomáš Akvinský) nebo v rozumové povaze člověka (Hugo Grotius). Přirozené právo existuje nezávisle na tom, zda je zakotveno v nějakém právním předpisu nebo nikoliv. Psané právo by pak nemělo být s právem přirozeným v rozporu. (Gerloch, 2009). V České republice jsou přirozená práva do značné míry zakotvena v Listině základních práv a svobod. Právo lze definovat jako ucelený a komplexní systém „*závazných a státní autoritou vynutitelných právních norem, jejichž předmětem je chování jednotlivých subjektů práva (Gerloch, 2009).*“ Tyto subjekty práva mají tedy jistá oprávnění, jistou možnost chování, nicméně výkon práva jednoho subjektu většinou souvisí se splněním povinnosti jiného subjektu (Gerloch, 2009). Schopnost mít práva a povinnosti se pak nazývá právní subjektivitou. Nabízí se tedy otázka, zda se právní subjektivita může vztahovat i na zvířata. V tomto smyslu zvířata právní subjektivitu nemají. Zvířata jistě mají nějaká práva (např. ochrana proti týrání, právo na zajištění vhodných životních podmínek), povinnosti však žádné nemají a ani mít nemohou. Z právního hlediska tedy nemohou být subjektem práv, což samozřejmě zhoršuje jejich postavení.

Díky novému občanskému zákoníku (zákon č.89/2012 Sb.), který nabude účinnosti od 1.1.2014, by se mělo právní postavení zvířat zlepšit, protože již přestává platit, že zvíře je pouhou věcí: „*Živé zvíře má zvláštní význam a hodnotu již jako smysly nadaný živý tvor. Živé zvíře není věcí a ustanovení o věcech se na*

živé zvíře použijí obdobně jen v rozsahu, ve kterém to neodporuje jeho povaze (§ 494 zákona č.89/2012 Sb.).“

4.2.1 Filosofie Toma Regana

Americký filozof Tom Regan je jedním z nejznámějších tvůrců teorií práv zvířat. V rámci teorií práv zvířat je základním textem jeho kniha „*The Case for Animal Rights*“, která vyšla poprvé v roce 1983. V této kapitole představím základní myšlenky tohoto autora.

Lidé podle Regana (2003) nakládají se zvířaty ve třech institucionálních kontextech: v zemědělství, v módě a ve vědě. V zemědělství převažují při chovu zvířat pro potravu zejména velkochovy. Důvod je prostý. Chov zvířat pro potravu se stává především obchodem, jehož cílem je maximalizovat návratnost financí a minimalizovat finanční investice. Velkochovy umožňují několika osobám výtěžky, které by v případě chovu zvířat s možností volného pohybu nebyly možné. Pojídání masa je nejčastěji obhajováno tím, že maso potřebujeme kvůli přísunu bílkovin. Nicméně bylo již dokázáno, že můžeme získat dostatek bílkovin, i když se masu vyhneme (Regan, 2003). Chov zvířat pro kožešinu je podle Regana (2003) zcela zbytečný. Nosit kožešinu je nutné pro přežití, pokud jste Inuita žijící na dalekém Severu, pokud však bydlíte v New Yorku, kožich pro přežití rozhodně nepotřebujete. Využívání zvířat ve vědě se zase často obhajuje tím, že se mnoho léků, které zachraňují lidské životy, objevilo právě díky pokusům na zvířatech, bez nichž by tyto léky objeveny nebyly. Nicméně zvířata jsou využívána i pro testování prostředků pro domácnost a kosmetiku (Regan, 2003).

Hnutí za práva zvířat má podle Regana (2004) tři hlavní cíle:

1. Úplné zastavení využívání zvířat pro vědecké účely
2. Úplné zrušení komerčního chovu zvířat
3. Úplné zastavení komerčního a sportovního lovu zvířat

Regan (2004) upozorňuje na to, že všechno zlo a utrpení zvířat v soudobém systému plyne z toho, že nám tento systém umožňuje vnímat zvířata jako zdroje pro uspokojování našich potřeb. Aby mohlo dojít k nějaké společenské změně a ke schválení potřebných zákonů, musí nejprve lidé, zejména ti zvolení do veřejných úřadů, změnu opravdu chtít a věřit, že je potřebná. Taková změna je

velmi složitá a předpokládá mnoho úsilí v systému vzdělávání, v médiích i v politické organizaci (Regan, 2004).

Myšlenka, že každý jednatel má svá práva, má své kořeny v západní civilizaci. Jak již bylo řečeno výše, někteří filosofové odmítají, že jedinci mají nějaká práva kromě těch, která jsou daná zákonem. Jiní jsou však toho názoru, že všichni jedinci mají ještě základnější práva než ta daná zákonem. Regan (2003) mluví o morálních právech² a zahrnuje mezi ně např. právo na život, právo na svobodu, právo na tělesnou integritu. Pokud přiznáme nějakému jedinci morální práva, uznáváme, že má jistou morální důstojnost a že tedy existují správné a naopak špatné způsoby, jak se můžeme k danému jedinci chovat (Varner, 2003). Morální práva mají svou negativní a pozitivní složku (Regan, 2003). Do negativní složky patří právo jedince na to, aby mu nebylo ublíženo, aby nebyl zraněn, do pozitivní složky pak patří právo jedince na to, aby mu byla poskytnuta pomoc. Zatímco u pozitivních morálních práv se vedou diskuze o tom, zda jsou vůbec platné, u negativních morálních práv není o jejich platnosti pochyb. Pokud je například někdo záměrně fyzicky a psychicky týrán, považuje to každý obhájce lidských práv za jejich porušení. Dle Regana (2003) by měla být stejná diskuze vedena i kolem práv zvířat. Měli bychom se ptát, zda porušujeme jejich práva, když jim ubližujeme a upíráme jim jejich svobodu. Pokud mají zvířata např. právo na tělesnou integritu a na život, měli bychom okamžitě zastavit jejich chov pro potravu a užití ve výzkumu bez ohledu na to, kolik užítka nám to přináší, protože tím jasně porušujeme jejich práva.

Aby Regan (2003) dokázal, že zvířata mají svá práva, podrobuje kritické analýze teorie, které práva zvířat popírají - teorie nepřímých povinností a teorie přímých povinností. Teorie nepřímých povinností se zakládají na tom, že ke zvířatům nemáme žádné přímé povinnosti, že jim nic nedlužíme. Můžeme udělat nějaký špatný skutek, který se zvířat pouze týká. Máme tedy povinnosti týkající se zvířat, ale nikoliv povinnosti přímo k nim. Regan (2004) uvádí příklad. Pokud soused nakopne vašeho psa, neudělá nic špatného psovi, ale vám. Pes je vaším majetkem a tím, že ho soused nakopnul, došlo k poškození vašeho majetku. Soused tedy nemá žádné přímé povinnosti k vašemu psovi, ale prostřednictvím

² V originále „*moral rights*“ – v běžné řeči často používáme, že má jedinec na určitou věc „morální právo“, čímž chceme říct, že na to má daný jedinec jakési základní právo, odkazujeme tedy k přirozenému právu.

vašeho psa má nepřímé povinnosti k vám – nesmí poškozovat váš majetek, nesmí nakopnout vašeho psa. Všechny naše povinnosti týkající se zvířat jsou nepřímými povinnostmi, které máme k majitelům těchto zvířat a tedy k sobě navzájem (Regan, 2004). Jedním ze základů různých teorií nepřímých povinností jsou zájmy. Podle Regana (2003) existují dva druhy zájmů. Preferenční zájmy (anglicky *preference interests*) se vztahují k tomu, o co se lidé zajímají, co chtějí dělat či vlastnit. Tyto zájmy se většinou mezi jednotlivci velmi liší. Další skupinou zájmů jsou zájmy, které jsou nezbytné k zajištění uspokojivé fyzické i psychické existence (anglicky *welfare interests*) – jídlo, přístřeší, zdraví. Tyto zájmy jsou všem jedincům společné. Podle Regana (2003) mohou tyto dva druhy zájmů přijít i do konfliktu. Příkladem mohou být lidé závislí na drogách, kteří často ničí svůj život obětováním svých nejdůležitějších *welfare interests* ve prospěch zájmů preferenčních, které plynou z jejich drogové závislosti. Dle zastánců teorií nepřímých povinností nemají zájmy zvířat žádný přímý vztah k morálce, zatímco lidské zájmy ano. Vzhledem k tomu, že nemůžeme mít přímé povinnosti k těm, jejichž zájmy nemají přímý vztah k morálce, nemůžeme mít ke zvířatům přímé povinnosti (Regan, 2003).

Jednou z forem teorií nepřímých povinností je kontraktualismus (Regan, 2004). V souladu s ním je morálka souborem pravidel, který se jedinci zavázali dodržovat, obdobně jako když mezi sebou dva jedinci podepíší nějakou smlouvu. Těm, kteří dokážou smlouvu chápat a přijmout, náleží práva vyplývající z této smlouvy. Taková smlouva může ochraňovat jak její signatáře, tak ty, které se signatáři smlouvy rozhodnou z citových důvodů ochraňovat. Tak jsou naše děti chráněné, i přestože nejsou schopné podepsat jakoukoliv smlouvu a tudíž nemají práva z těchto smluv vyplývající. My všichni tedy máme povinnosti týkající se dětí, ale žádné přímé povinnosti k nim. Naše povinnosti týkající se dětí jsou nepřímými povinnostmi k rodičům těchto dětí (Regan, 2004). Zvířata podobně jako děti nemohou rozumět smlouvám a nemohou smlouvy podepisovat. Stejně jako děti jsou však některá zvířata objektem našich citových zájmů a i přestože nemají práva jako taková, jsou pod ochranou našich citových zájmů. Nicméně zvířata, která objektem našich citových zájmů nejsou, jako například zemědělská nebo laboratorní zvířata, pod žádnou ochranou nejsou. A i přestože zažívají reálnou bolest i smrt, nevnímáme to jako nic špatného (Regan, 2004). Tento přístup tedy popírá, že máme přímé povinnosti k bytostem, které nemohou

rozumět smlouvám a nemají smysl pro spravedlnost – ke zvířatům, stejně tak i k dětem nebo mentálně postiženým lidem. Je však zcela jasné, že pokud týráme děti nebo mentálně postižené osoby, děláme něco špatného přímo jim a nikoliv jen osobám, které jsou naším činem zasaženi a které mají smysl pro spravedlnost (Regan, 2004).

Teorie přímých povinností se naproti tomu zakládá na názoru, že máme přímé povinnosti nejen sami k sobě, ale rovněž ke zvířatům. Regan (2004) uvádí jako příklad dva přístupy. Podle prvního přístupu máme přímou povinnost být ke zvířatům vlídní a přímou povinnost nebýt k nim krutí. Lidé vyjadřují svou vlídnost, když jednají s ostatními z obavy nebo se soucitem. Když jsou krutí, projevují nedostatek sympatií vůči utrpení jiných nebo dokonce, když sami utrpení druhým způsobují (Regan, 2003). Dle tohoto přístupu mají své morální postavení všichni jedinci, ke kterým se můžeme chovat vlídně nebo naopak krutě a vzhledem k tomu, že se takto můžeme chovat i k dětem, které nemají smysl pro spravedlnost, dle tohoto přístupu mají své morální postavení i děti, stejně tak zvířata. Nicméně pokud je nějaký čin motivován vlídností, neznamená to, že je tento čin správný a přítomnost krutosti zase neznamená, že to, co se děje, je špatné. Lidé mohou s dobrým úmyslem dělat špatné věci a naopak se špatným úmyslem dobré věci (Regan, 2003). Podle Regana (2003) existuje velký rozdíl mezi morálním hodnocením lidí a morálním hodnocením jejich činů a uvádí jeden ilustrativní příklad. Uvažujme dvě skupiny výzkumníků. Obě skupiny dělají stejné výzkumy na kočkách, ale výzkumníci z první skupiny se snaží kočkám vytvořit co možná nejvíce pohodlné prostředí a používají analgetika k tlumení způsobované bolesti. Výzkumníci z druhé skupiny jsou naopak velmi krutí a lhostejní k bolesti koček. Pokud budeme morálně hodnotit výzkumníky jako takové, zcela jistě budeme lépe smýšlet o první skupině výzkumníků než o té druhé. Nicméně charakter výzkumníků nijak nevypovídá o morálce činu, kterého se dopouští. Zda je nějaký čin správný nebo špatný závisí na morálce toho, co lidé dělají, nikoliv na charakteru, který projevují při tomto činu. Existence hodných a vlídných vykořisťovatelů zvířat nečiní samotné vykořisťování správným (Regan, 2003).

Dalším přístupem je utilitarismus. Utilitarismus nás nabádá, abychom při každém rozhodování brali v potaz, kdo bude naším rozhodnutím ovlivněn, jak moc bude ovlivněn a kde se nachází nejlepší možný výsledek (Regan, 2004). A zde přichází největší problém utilitarismu. Nejde o nejlepší možný výsledek pro

mě samotného nebo pro mou rodinu, ale musíme brát v potaz nejlepší možný výsledek pro všechny, kdo jsou daným rozhodnutím ovlivněni. Nejlepší možné celkové důsledky pro všechny však nemusí být nejlepším důsledkem pro každého jedince zvlášť. Regan (2004) uvádí příklad. Stará, zahořklá a zlá teta má v plánu odkázat po své smrti svému synovci peníze, které chce synovec darovat dětské nemocnici. Pokud by synovec nemocnici peníze daroval, přineslo by to mnoho štěstí pro děti, jejich příbuzné a jejich přátele. Nabízí se tedy otázka, proč tetu nezabít? Pokud by zemřela, celkové štěstí by v důsledcích bylo větší, než pokud by teta zůstala naživu. Udělal by tedy její vrah něco špatného, nemorálního? Podle utilitaristů nikoliv a v tomto ohledu dle Regana (2004) utilitarismus selhává.

Regan přichází s teorií, která nemá slabiny teorií představených výše a naopak spojuje jejich výhody. Základem této teorie je vrozená hodnota³ jedinců a povinnost jednat s ostatními s úctou (Regan, 2003). Ústředním pojmem je termín subjekt života („*subject-of-a-life*“). Jsme bytosti obdařené vědomím, na světě „jsme“ a zároveň si svět kolem sebe uvědomujeme a rovněž si uvědomujeme, „co se děje“. V tomto ohledu jsme něco více než živou věcí, něco více než rostlinou, jsme subjekty života, bytosti s biografií, nejen s biologií (Regan, 2003). Subjekty života mají různé smyslové a kognitivní schopnosti – slyší a vidí, věří a touží, pamatují si a předvídají, záměrně plánují své budoucí činy. Dokážou cítit fyzickou radost i bolest. Pociťují rovněž strach a spokojenost, zlost a samotu, jsou lstiví i nerozumní. Všechny tyto a mnohé další psychologické stavy a dispozice společně pomáhají definovat duševní život tzv. subjektů života (Regan, 2004).

Regan (2004) se zamýšlí nad tím, kde na fylogenetické stupnici se subjekty života nachází a upozorňuje, že tuto hranici v podstatě nikdo stanovit nemůže. Připouští ale, že savci od jednoho roku věku výše budou vždy nad touto hranicí, ať tuto hranici stanovíme kdekoliv (Regan, 2004). Jak lidé, tak ostatní subjekty života mají základní morální právo na uctivé zacházení. S jedinci, kteří mají toto právo, nesmí být zacházeno jako s pouhými zdroji pro uspokojování potřeb ostatních a škody záměrně způsobené jakékoliv bytosti nemohou být

³ Regan rozlišuje mezi „*intrinsic value*“ a „*inherent value*“. Oba tyto pojmy bývají do češtiny často shodně překládány jako „*vnitřní hodnota*“. Vzhledem k tomu, že Regan pojmy odlišuje, pro účely této práce používám pro pojem „*intrinsic value*“ překlad „*vnitřní hodnota*“ a pojem „*inherent value*“ překládám jako „*vrozená hodnota*“. „*Intrinsic value*“ odkazuje dle Regana (2004) k duševnímu, tedy *vnitřnímu* stavu. „*Inherent value*“ je zase *vrozená* určitým jedincům – subjektům života.

ospravedlněny celkovým prospěchem pro ostatní – z tohoto hlediska zaujímá Regan (2004) antiutilitární postoj. Jakékoliv jednání je správné, pokud se s jedinci, kteří mají vrozenou hodnotu, jedná s úctou, a naopak špatné jedná-li se s nimi s nedostatkem úcty (Regan, 2003).

Ačkoliv Regan (2004) věří, že život člověka v sobě skrývá bohatství, které u zvířat nemůžeme nalézt, tento rozdíl nás neopravňuje k jejich vykořisťování. Využívání zvířat pro účely módy, vědy, zábavy a potravy nerespektuje jejich právo na uctivé zacházení a proto by mělo skončit. Pouhé reformy jako například vyžadování větších rozměrů klecí nestačí, je nutné celkové odstranění jakéhokoliv využívání zvířat (Regan, 2004).

Dalším důležitým pojmem Reganovy filosofie je vrozená hodnota (anglicky *inherent value*). Každý subjekt života (lidé i zvířata) má svou vrozenou hodnotu a všichni jedinci, kteří mají vrozenou hodnotu, ji mají ve stejné míře – buď ji tedy mají, a nebo ji nemají vůbec (Regan, 2004). To, že mají jedinci vrozenou hodnotu, znamená, že jsou více než jen nádobami pro hodnotné duševní stavy. V Reganově filosofii mají základní morální hodnotu jedinci, nikoliv kladné či záporné pocity, které tito jedinci prožívají (Regan, 2003). Jedinci pak mají podle Regana morální práva založená právě na této vrozené hodnotě – především právo na uctivé zacházení (Regan, 2004). Všichni, kdo mají právo na uctivé zacházení, jsou si morálně rovni bez ohledu na intelektuální schopnosti, pohlaví, rasu, třídu, věk, náboženství atd. S nikým z nich se nikdy nesmí zacházet jako s pouhou věcí (Regan, 2003).

Všechny subjekty života nemají schopnost uplatňovat morální principy. Ty, kteří tuto schopnost nemají, vidí Regan (2004) jako morální objekty (morálně trpící⁴), a ty, kteří tuto schopnost mají, jako morální subjekty (morálně jednající⁵). Morální subjekty mají povinnosti k morálním objektům, ale morální objekty žádné povinnosti k morálním subjektům nemají. Tento koncept lze uplatnit na chování dospělých jedinců vůči dětem a mentálně postiženým lidem, stejně jako ke zvířatům (Regan, 2004).

⁴ Anglicky „*moral patients*“

⁵ Anglicky „*moral agents*“

4.3 „Osvobození zvířat“ a „práva zvířat“ – srovnání filosofie P.Singera a T.Regana

Hnutí za osvobození zvířat i hnutí za práva zvířat jsou rozšířeny po celém světě. Obě hnutí projevují zájem o zvířata a zajímají se o jejich ochranu, ale každé vychází z trochu jiné filosofie. Hnutí za osvobození zvířat vychází z myšlenek Petera Singera, hnutí za práva zvířat se opírá o myšlenky Toma Regana. V této kapitole se pokusím oba autory porovnat, zaměřím se na to, v čem se shodují a naopak na to, v čem se jejich myšlenky rozcházejí.

Cílem Hnutí za osvobození zvířat je dle Singera vymýtit druhovou nadřazenost a prosadit rovné chápání zájmů všech bytostí (Singer, 1985). Singer se zaměřuje především na chov zvířat pro potravu a na pokusy na zvířatech, které chápe jako příklady druhové nadřazenosti v praxi a jako největší vykořisťování zvířat vůbec. Řešení vidí především v přijmutí vegetariánství a dále v okamžitém zrušení všech pokusů na zvířatech, které nemají žádný přímý či důležitý účel, u zbylých pokusů je nutné jejich postupné nahrazení alternativními metodami, které zvířata nevyžadují (Singer, 2000). Účelem Hnutí za osvobození zvířat není upozorňovat na úplně každé špatné zacházení se zvířaty, ale soustředí se především na množství a vážnost způsobovaného utrpení, v centru zájmu jsou tedy velkochovy a pokusy na zvířatech (Singer, 1985). Regan (2004) stanovuje cíle Hnutí za práva zvířat zcela konkrétně, jde mu o úplné zastavení využívání zvířat pro vědecké účely, úplné zastavení komerčního chovu zvířat a komerčního a sportovního lovu zvířat. Singer na rozdíl od Regana moc netematizuje chov zvířat pro kožešinu a lov zvířat jako takový. Oba upozorňují na to, že největším problémem velkochovů je to, že se jedná především o obchod a jde tedy o maximalizaci zisku. Z toho pak plyne kruté zacházení se zvířaty, na které se nahlíží jako na pouhé zdroje. Pokud by se zvířata chovala v humánnějších podmínkách, nebylo by možné dosáhnout tak obrovských zisků. Zároveň oba autoři zmiňují, že se konzumace masa často obhájí tím, že maso lidé potřebují kvůli přísunu bílkovin (Singer, 2000; Regan, 2003). Bylo již však vědecky dokázáno, že to není pravda a mnoho vegetariánů, kteří jsou naprosto zdraví a dokonce se u nich méně často vyskytují některé druhy chorob než u lidí konzumujících maso, toto jen potvrzují. Co se týče pokusů na zvířatech, oba si shodně všimají toho, že jen velmi malé procento ze všech pokusů na zvířatech po

celém světě nějakým způsobem napomáhá nebo již pomohlo k vývoji důležitého léku, který zachránil velké množství lidských životů. Většina pokusů na zvířatech je zcela zbytečná a provádí se kvůli testování kosmetiky nebo prostředků pro domácnost (Singer, 2000; Regan, 2003).

Jak Singer, tak Regan se shodují v tom, že vykořisťování zvířat je v dnešní společnosti hluboce institucionálně zakořeněné, naučili jsme se na zvířata nahlížet pouze jako na zdroje k uspokojování našich potřeb. Lidské potřeby a zájmy jsou vždy stavěny nad ty zvířecí a to nás opravňuje k jakémukoliv zacházení se zvířaty. Oba autoři upozorňují, že pouhé dílčí reformy nebudou stačit k tomu, aby došlo k nápravě. Bude nutná hluboká změna v myšlení jednotlivců, ve vzdělání, v politice, ve vědě i v médiích (Singer, 2000; Regan, 2003).

Singer i Regan vysvětlují, proč mají zvířata právo na uctivé zacházení stejně jako lidé a proč není správné s nimi jednat bezohledně. Pro Singera je důležité, zda je daná bytost schopná trpět a zda je schopná prožívat radost. Singer zde vychází z Benthamova a jeho utilitarismu. Pouze bytosti schopné trpět a prožívat radost jsou zároveň schopné mít své zájmy, přičemž mezi ty nejzákladnější zájmy patří zájem vyhnout se bolesti a zájem usilovat o zvětšení své radosti. Toho jsou dle Singera schopné jen vnímající bytosti. Mezi ně patří bytosti nám nejpodobnější, tedy savci a ptáci. Na základě vědeckých důkazů víme, že mají velmi podobnou nervovou soustavu jako lidé a na základě mnohých pozorování je jasné, že dokážou cítit bolest, protože při bolesti projevují podobné vnější znaky jako lidé. Singer připouští, že čím dále budeme postupovat po evolučním žebříčku, tím rostou pochybnosti, zda jsou živočichové na nižších úrovních evoluce schopni pociťovat bolest a zažívat radost (Singer, 2000).

Ve středu Reganovy filosofie stojí tzv. subjekt života, který má obdobné charakteristiky jako Singerova bytost schopná trpět. Subjekty života mají různé smyslové a kognitivní schopnosti, cítí radost i bolest a jsou to bytosti obdařené vědomím. Na světě tedy nejen „jsou“, ale svět kolem sebe si uvědomují. Subjekty života mají vrozenou hodnotu. Rovněž Regan hledá hranici, nad kterou se tyto subjekty života nacházejí, a říká, že ji v podstatě nelze stanovit. Nicméně nad touto hranicí podle něj budou vždy savci ve věku od 1 roku života výše (Regan, 2004). Regan stejně jako Singer tematizuje zájmy, ale chápe je ve zcela odlišném kontextu. Nejsou pro něj jedním ze základů jeho filosofie, zmiňuje se o nich pouze jako o základu teorií nepřímých povinností. Dle zastánců teorií nepřímých

povinností nemají zájmy zvířat na rozdíl od lidských zájmů žádný přímý vztah k morálce. Vzhledem k tomu, že nemůžeme mít přímé povinnosti k těm, jejichž zájmy nemají přímý vztah k morálce, nemůžeme mít ke zvířatům přímé povinnosti (Regan, 2003).

Jak Singer, tak Regan prosazují princip rovnosti mezi bytostmi, které mají výše uvedené charakteristiky. Singer hovoří o rovnosti zájmů těchto bytostí bez ohledu na výši jejich inteligence, fyzickou sílu apod. Míra utrpení u jedné bytosti musí být chápána stejně jako podobná míra utrpení u bytosti jiné. Singer přichází s pojmem druhové nadřazenosti a usiluje o její úplné potlačení. Příslušnost k jinému druhu nemůže být považována za důvod k tomu, abychom upřednostňovaly zájmy jedné bytosti před zájmy druhé bytosti (Singer, 2000). Dle Regana jsou si rovněž všechny subjekty života rovny. Bez ohledu na intelektuální schopnosti, rasu, věk atd. mají všechny subjekty života právo na uctivé zacházení a nelze s nimi zacházet jako se zdroji. Všechny tyto bytosti zároveň mají vrozenou hodnotu a mají ji ve stejné míře (Regan, 2004).

Podle obou autorů neexistuje žádný morálně relevantní rozdíl mezi člověkem a ostatními živočichy, který by opravňoval k bezohlednému zacházení. Zásadní rozdíl mezi Singerem a Reganem však vidím v tom, že Singer je především utilitarista. Utilitarismus nabádá k tomu, abychom při každém rozhodnutí brali v potaz všechny jedince, kteří budou naším rozhodnutím zasaženi a abychom se snažili dosáhnout nejlepšího možného výsledku pro všechny. Správná jsou pouze taková rozhodnutí, která vedou k dosažení co největšího množství dobra pro co největší počet jedinců. Stejně chápání zájmů dvou odlišných bytostí dle Singera (2000) neznamena, že je nutné s těmito bytostmi stejně zacházet a přisuzovat jejich životu stejnou hodnotu. Stejně chápání různých bytostí může tedy vést k různým přístupům a různým právním. Singer (2003) je toho názoru, že je možné rozpoznat, že zájmy jedné bytosti jsou větší než zájmy druhé bytosti a pokud musí být jedna ze dvou bytostí obětována, měla by být obětována bytost s menšími zájmy. Bytost s většími zájmy si více uvědomuje co se kolem ní děje, je schopná více trpět. Navíc je třeba brát v potaz, zda její utrpení přináší utrpení i někomu v jejím okolí. Pokud bychom se např. měli rozhodnout mezi záchranou života psa a lidského života, na první pohled se zdá, že bychom měli automaticky zachránit lidský život. Ale může nastat i situace, kdy bude člověk značně mentálně postižený, nebude mít rodinu nebo kohokoliv, kdo by po

něm truchlil, a v tomto případě by pak dle Singera měly být upřednostněny zájmy psa. Takové uvažování je Reganovi cizí a poukazuje na to, že by mohlo vést k utrpení jedince či malého počtu jedinců ve prospěch většiny. Nejlepší možný výsledek pro všechny, nemusí znamenat nejlepší možný výsledek pro jedince jako takového. Jedince můžeme ochránit pouze zavedením konceptu práv. Regan (2003) tedy připisuje jedincům morální práva, což znamená, že jim není možné způsobovat utrpení ani ve prospěch celku. Všechny subjekty života mají ve stejné míře svou vrozenou hodnotu a se všemi by mělo být zacházeno se stejnou úctou. Hodnota jedince není odvozena od jeho užitečnosti pro dobro celku a není možné ho podrobit utrpení, i kdyby to vedlo ke zvýšení dobra ostatních. V tomto ohledu má Regan blízko k biocentrismu, v rámci něhož je základním principem úcta k životu jako takovému, hodnotu má každý živý tvor sám o sobě. Singer má v tomto ohledu naopak blíže k ekocentrismu, kde je důležitá především rovnováha celku, přičemž jedinci jsou postradatelní.

5. Ochrana přírody a krajiny

V této kapitole stručně představím vývoj právní úpravy ochrany přírody a krajiny na našem území. Dále podrobněji rozeberu zákon č.114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny, který je současným základním právním předpisem platným na území České republiky. Zmíním se rovněž i o mezinárodních úmlouvách, jejichž je Česká republika signatářem. S ohledem na téma mé práce se zaměřím především na zmínky o ochraně živočichů.

V důsledku nešetrných lidských zásahů, vlivem rozšiřující se urbanizace, budování infrastruktury, zemědělství apod. dochází k narušování přírodních biotopů, úbytku biodiverzity a celkově k nevratným změnám. Proto se stala ochrana přírody a krajiny jednou z priorit států. Vzhledem k tomu, že účinnou ochranu přírody a krajiny nelze uskutečňovat jen na území jednotlivých států, buduje se v této oblasti se i mezinárodní spolupráce (Damohorský a kol., 2010). „Zachování, ochrana a udržitelné využívání všech složek biologické rozmanitosti je základní podmínkou udržení stability a rovnováhy v přírodě na naší planetě. Je to podmínka i existence člověka, a to jak ve smyslu biologickém (člověk je též živočichem), tak i ekonomickém (využívání přírodních zdrojů) a etickém (hodnoty

přírody samy o sobě, např. vzhled krajiny) (Damohorský a kol., 2010: 339).“ Přírodní zdroje jsou součástí bohatství každého státu a na jejich stavu závisí ekonomická úroveň národa, ochrana přírody a jejích zdrojů se tedy v tomto smyslu stává veřejným zájmem (Damohorský a kol., 2010).

5.1 Vývoj ochrany přírody a krajiny na území České republiky

První právní úpravy, jejichž předmětem byly vybrané přírodní útvary a vybraná společenstva, začaly na našem území vznikat již ve středověku, ale jednalo se spíše o opatření k ochraně vlastnictví, nikoliv k ochraně přírody. Tato právní opatření vydával panovník a většinou sloužila k ochraně lesů a rybníků (Damohorský a kol., 2010). Teprve od 19. století se setkáváme s vědomou snahou o ochranu přírody, která již nevychází od panovníka, ale od soukromých osob. Osvícení šlechtici a majitelé rozsáhlých panství se nechávají přesvědčit svými vědeckými přáteli a zakládají první chráněná přírodní území (Damohorský a kol., 2010). V roce 1838 vymezuje hrabě Buquoy plochu, kterou se rozhodl vyloučit z jakéhokoliv hospodaření, protože ji chce zachovat jako přírodní památník. Připravuje se tím tedy o velký hospodářský výnos a fakticky zakládá první chráněnou rezervaci na našem území - Žofínský prales (Moldán, 2009). Ten samý rok zřizuje hrabě Buquoy ještě rezervaci Hojná Voda. Roku 1858 ho následuje hrabě Jan Schwarzenberg, který zřizuje rezervaci Boubínský prales. Do roku 1918 bylo tímto způsobem na našem území zřízeno 20 rezervací (Damohorský a kol., 2010). Právní úprava ochrany přírody v dnešním slova smyslu se datuje až od 20. let 20. století, kdy byla ochrana přírodních památek zařazena do kompetencí Ministerstva školství a národní osvěty. „*Stát převzal garanci za ochranu přírody a věnoval se zejména ochraně přírodních památek, tj. vyhlášením přírodních rezervací (Damohorský a kol., 2010).“*

První zákon o ochraně přírody byl vydán až v roce 1956 (zákon č.40/1956 Sb., o státní ochraně přírody). Předmětem ochrany byla chráněná území, chráněné přírodní útvary, chráněné přírodní památky a chráněné druhy živočichů, rostlin, nerostů a zkamenělin. Tento zákon byl však postaven pouze na tzv. konzervačním přístupu (stačí chránit jen vybrané území a druhy), který je nedostačující a od 80. let 20. století se od něj začíná ustupovat (Damohorský a kol., 2010).

5.2 Platná právní úprava na území České republiky

Základním právním předpisem platným na území České republiky je zákon č.114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny. Účelem zákona je „*příspěť k udržení a k obnově přírodní rovnováhy v krajině, k ochraně rozmanitosti forem života, přírodních hodnot a krás, k šetrnému hospodaření s přírodními zdroji (§ 1 zákona č.114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny)*.“ Ochranou přírody a krajiny se pak dle tohoto zákona rozumí „*péče státu a fyzických i právnických osob o volně žijící živočichy, planě rostoucí rostliny a jejich společenstva, o nerosty, horniny, paleontologické nálezy a geologické celky, péče o ekologické systémy a krajinné celky, jakož i péče o vzhled a přístupnost krajiny (§ 2 odst. 1 zákona č. 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny)*.“

Zákon o ochraně přírody a krajiny rozlišuje ochranu obecnou, zvláštní a evropskou (Damohorský a kol., 2010).

1. Obecná ochrana může být druhová nebo územní (Damohorský a kol., 2010). Obecná druhová ochrana zajišťuje ochranu všech druhů rostlin a živočichů před „*zničením, poškozováním, sběrem či odchytem, který vede nebo by mohl vést k ohrožení těchto druhů na bytí nebo k jejich degeneraci, k narušení rozmnožovacích schopností druhů, zániku populace druhů nebo zničení ekosystémů, jehož jsou součástí (§ 5 odst. 1 zákona č. 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny)*.“ Tato ochrana se ale nevztahuje na hubení rostlin a živočichů upravené zvláštními předpisy (např. zákon č.156/1998 Sb., o hnojivech; zákon č.166/1999 Sb., o veterinární péči; zákon č.449/2001 Sb., o myslivosti; zákon č.99/2004 Sb., o rybníkářství). Obecná územní ochrana je uskutečňována prostřednictvím následujících prostředků: systém ekologické stability, významné krajinné prvky, ochrana dřevin rostoucích mimo les, ochrana neživé přírody (jeskyně, paleontologické nálezy), ochrana krajinného rázu a přírodní park a konečně přechodně chráněné plochy (§ 4 - § 13).

2. Zvláštní ochrana je územní, druhová a individuální. Zvláštní územní ochrana se vztahuje na přírodovědecky či esteticky vysoce hodnotná území, která jsou zákonem vyhlášována za zvláštně chráněná v některé ze šesti následujících kategoriích: národní parky (Krkonoše, Šumava, České Švýcarsko, Podyjí), chráněné krajinné oblasti (např. Beskydy, Třeboňsko, Český Ráj, Křivoklátsko, Kokořínsko, Pálava), národní přírodní

rezervace, přírodní rezervace, národní přírodní památky, přírodní památky (Damohorský a kol., 2010). Zvláštní druhová ochrana je založena na zpřísněném režimu nakládání se zvláště chráněnými druhy rostlin a živočichů ve třech kategoriích ohroženosti: kriticky ohrožené, silně ohrožené, ohrožené (Damohorský a kol., 2010). Za zvláště chráněné druhy rostlin a živočichů lze vyhlásit druhy, „*kteřé jsou ohrožené nebo vzácné, vědecky či kulturně velmi významné* (§ 48 odst. 1 zákona 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny).“ Zvláště chráněné druhy živočichů jsou chráněné ve všech stádiích vývoje, chráněn je rovněž jejich biotop (§ 50 odst. 1 zákona 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny). Je zakázáno jakkoliv zasahovat do jejich přirozeného vývoje, chytat je, usmrcovat, chovat v zajetí, prodávat. Zároveň není dovoleno poškozovat jejich biotopy (§ 50 odst. 2 zákona 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny). U ohrožených druhů se tato ochrana nevztahuje na případy, kdy je zásah do jejich přirozeného vývoje nutný „*v důsledku běžného obhospodařování nemovitostí nebo jiného majetku nebo z důvodů hygienických, ochrany veřejného zdraví a veřejné bezpečnosti anebo leteckého provozu* (§ 50 odst. 3 zákona 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny).“ Zvláštní individuální ochrana se vztahuje na památné stromy a vybrané nerosty.

3. Evropská ochrana je opět druhová a územní. V rámci druhové ochrany se zákon zmiňuje o ochraně volně žijících ptáků (§ 5a zákona 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny). V zájmu ochrany druhů ptáků je zakázáno jejich úmyslné usmrcování, lov, odchyt a jejich držení, úmyslné poškozování či ničení jejich hnízd, sběr jejich vajec, jejich úmyslné vyrušování zejména během období rozmnožování a odchovu mláďat (§ 5a odst. 1 zákona 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny). Zákon zároveň stanovuje odchylný postup, je-li to potřebné v zájmu zachování veřejného zdraví, veřejné bezpečnosti, v zájmu bezpečnosti leteckého provozu, při prevenci závažných škod na úrodě, ale také pro účely výzkumu a výuky (§ 5b odst. 1 zákona 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny). Výjimku rovněž tvoří lov některých druhů ptáků prováděný v souladu s předpisy o myslivosti (§ 5a odst. 4 zákona 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny). V rámci územní ochrany zákon hovoří o vytvoření soustavy chráněných území evropského významu Natura 2000. Tuto soustavu tvoří tzv. evropsky významné lokality a ptačí oblasti.

5.3 Mezinárodní ochrana přírody a krajiny

Česká republika přistoupila k většině mezinárodních úmluv v ochraně přírody. V této kapitole ve stručnosti představím ty, které jsou významné zejména z hlediska ochrany živočichů, a rovněž se zmíním o právu evropském.

Úmluva o mokřadech majících mezinárodní význam zvláště jako biotopy vodního ptactva (tzv. Ramsarská úmluva)

Úmluva byla podepsána v íránském Ramsaru v roce 1971 a vstoupila v platnost v roce 1975. Hlavním předmětem ochrany jsou mokřady a vodní ptactvo na ně vázané. Každý členský stát je povinen zařadit alespoň jeden mokřad, který je významný jako biotop vodního ptactva, na Seznam mokřadů mezinárodního významu (např. Šumavská rašeliniště, Třeboňské rybníky). Signatáři Úmluvy musí podporovat ochranu mokřadů a vodního ptactva zřizováním přírodních rezervací bez ohledu na to, zda jsou tyto mokřady na seznam zařazeny. (Damohorský a kol., 2010).

Úmluva o mezinárodním obchodu s ohroženými druhy volně žijících živočichů a planě rostoucích rostlin (CITES)

Úmluva byla podepsána v roce 1973 v rámci programu OSN pro životní prostředí a nabyla platnosti v roce 1975. Účelem Úmluvy je dostat pod kontrolu mezinárodní obchod s volně žijícími živočichy a planě rostoucími rostlinami, aby se zabránilo úplnému vyhynutí nebo vyhubení ohrožených druhů ve volné přírodě. Využívání divoké přírody pro účely mezinárodního obchodu je totiž dle OSN druhou nejzávažnější příčinou ubývání druhů. Nejčastěji se obchoduje s kožešinami a kůžemi, výrobky ze slonoviny, živými exotickými ptáky, plazy, s mořskými korály atd. Předmětem ochrany jsou vybrané chráněné druhy. Aby se druhy mohly stát předmětem ochrany této úmluvy, musí splňovat následující podmínky: musí se jednat o volně žijícího živočicha či planě rostoucí rostlinu, musí být ohrožené nebo potenciálně ohrožené na přežití ve volné přírodě a musí po nich existovat poptávka ze strany mezinárodního obchodu. (Damohorský a kol., 2010).

Úmluva o ochraně stěhovavých druhů volně žijících živočichů

Úmluva byla sjednána v roce 1979 v rámci programu OSN pro životní prostředí a vstoupila v platnost v roce 1983. Cílem Úmluvy je ochrana ohrožených migrujících druhů živočichů (např. ptáků a netopýrů), včetně živočichů mořských, v celém areálu jejich rozšíření a zejména na tahových cestách (Damohorský a kol., 2010).

Úmluva o biologické rozmanitosti

Podepsání této úmluvy bylo jedním z výsledků Konference OSN o životním prostředí a rozvoji konané v roce 1992 v Rio de Janeiru. Úmluva pak vstoupila v platnost v roce 1993. Úmluva charakterizuje biologickou rozmanitost jako variabilitu všech žijících organismů včetně ekosystémů, jejichž jsou tyto organismy součástí. Zahrnuje diverzitu druhů, mezi druhy i diverzitu ekosystémů. Předmětem ochrany je biodiverzita ve třech dimenzích: druhové, ekosystémové a genetické (Damohorský a kol., 2010). Preambule úmluvy uvádí jako důvod ochrany biologické rozmanitosti na prvním místě vnitřní hodnotu přírody. Základní principy ochrany by se pak měly opírat především o udržitelné využívání biologické rozmanitosti (Moldán, 2009). Primární zásadou Úmluvy je ochrana přírody *in situ* – formy života se mají uchovávat ve svém přirozeném prostředí. Teprve pokud toto není možné z jakéhokoliv důvodu splnit, nastupuje druhá zásada ochrany přírody *ex situ* – záchranná opatření mimo místo přirozeného výskytu (např. zoologické a botanické zahrady, záchranné stanice) (Damohorský a kol., 2010).

Úmluva o ochraně evropské fauny a flóry a přírodních stanovišť

Úmluva byla sjednána v roce 1979 a jejím základním cílem je ochrana planě rostoucích rostlin a volně žijících živočichů včetně míst jejich přirozeného výskytu, a to zejména těch druhů a lokalit, jejichž zachování vyžaduje mezinárodní spolupráci. Zvláštní důraz je kladen na ohrožené druhy, zranitelné druhy a dále na druhy stěhovavé (Damohorský a kol., 2010).

Politika Evropské unie

V rámci práva EU jsou významné zejména dvě směrnice: směrnice 147/2009/ES o ochraně volně žijících ptáků („směrnice o ptácích“ nebo také „ptačí směrnice“) a směrnice 92/43/EHS o ochraně přírodních stanovišť, volně žijících živočichů a planě rostoucích rostlin („směrnice o stanovištích“).

Ptačí směrnice vyhláší územní a druhovou ochranu všech druhů ptáků volně se vyskytujících na území EU. Předmětem ochrany jsou jak ptáci, tak jejich vejce, hnízdiště a stanoviště. Směrnice zakazuje ptáky držet, odebírat z přírody, lovit, obchodovat s nimi, usmrcovat je atd. Jsou stanoveny odchylky, kdy může dojít k porušení těchto zákazů – tradiční lov, ochrana veřejného zdraví, bezpečnost letového provozu, prevence hospodářských škod, vědecký výzkum. Směrnice dále ukládá členským státům povinnost vymezit oblasti zvláštní ochrany

ptactva (tzv.ptačí oblasti)⁶ a zajistit ochranná opatření pro předcházení jejich znečišťování nebo poškozování (Damohorský a kol., 2010).

Cílem směrnice o stanovištích je přispět k ochraně a k uchování biologické rozmanitosti volně žijících živočichů a planě rostoucích rostlin na území EU. Územní ochrana zahrnuje zejména vyhlášení tzv. evropsky významných lokalit⁷, tedy lokalit významných z hlediska ochrany přírody a ochrany cílových druhů ohrožených volně žijících živočichů a planě rostoucích rostlin. Evropsky významné lokality spolu s ptačími oblastmi pak mají tvořit souvislou soustavu chráněných území Natura 2000 (Damohorský a kol., 2010).

6. Vybrané české organizace hájící práva zvířat - jejich argumentace a základní východiska

Cílem následujících kapitol je provést analýzu webových stránek vybraných organizací hájících práva zvířat, zjistit nakolik se tyto organizace opírají o filosofii P.Singera či T.Regana a zamyslet se nad tím, zda lze nalézt porozumění mezi těmito organizacemi a ochranou přírody.

6.1 Metodologický postup a výzkumné otázky

Pro účely této práce jsem si stanovila tři výzkumné otázky:

1. Jaké používají organizace hájící práva zvířat argumentace, o jaká východiska opírají svou činnost?

2. Nakolik jsou tato východiska konzistentní se základní literaturou hlavních filosofických směrů, které se zabývají etickým vztahem ke zvířatům (osvobození zvířat, práva zvířat)?

3. Jsou tato východiska slučitelná s ochranou přírody?

Jako metodu jsem zvolila analýzu webových stránek vybraných organizací hájících práva zvířat, čímž se pokusím odhalit argumentace a základní východiska, o které tyto organizace opírají svou činnost. Poté porovnáím, zda je

⁶ Anglicky *Special Protection Areas*

⁷ Anglicky *Sites of Community Importance*

možné soudit, že se jejich myšlenky opírají o myšlenky P.Singera či T.Regana. Na závěr si položím otázku, zda je možné nalézt nějaká společná východiska s ochranou přírody.

Původně jsem chtěla analýzu webových stránek vybraných organizací hájících práva zvířat doplnit o polostrukturované rozhovory s představiteli těchto organizací. Rozhovory měly být zaměřeny opět na argumentační východiska vybraných organizací hájících práva zvířat a dále pak na míru kompatibility mezi těmito východisky a ochranou přírody. Respondenty měli tvořit členové organizací, kteří pro danou organizaci pracují minimálně 1 rok a znají strukturu organizace, její cíle a principy, o které opírá svoji činnost. Oslovila jsem vybrané organizace formou emailu, přičemž jsem vždy využila veškeré emailové adresy dostupné na webových stránkách organizací. Pokud tedy bylo na webových stránkách jedné organizace uvedeno více emailových adres, email jsem zaslala na všechny adresy. Na můj email reagovala kladně pouze jedna organizace, přičemž jsem touto cestou oslovila celkem 9 organizací. Zbýlých 8 organizací buď nereagovalo vůbec, nebo zaslalo odpověď, že je velice těší můj zájem o dané téma, ale bohužel nemají z nedostatku času nikoho, kdo by se mi mohl věnovat. Kladně reagující organizací byla Společnost ochrany dravců a sov Merlin. Rozhovor jsem se nakonec rozhodla neuskutečnit a to z toho důvodu, že pro účely mé práce by byl jediný rozhovor s takto úzce zaměřenou organizací nevhodný.

Jedním z hlavních kritérií pro výběr organizací byla přítomnost jejich pobočky v Praze, protože jsem původně počítala s provedením rozhovorů a mé bydliště je v Praze. Zároveň jsem přihlížela k velikosti dané organizace a k její známosti mezi širokou veřejností. Vybrala jsem si tedy největší a nejznámější organizace působící na území České republiky (Svoboda zvířat, Nadace na ochranu zvířat, Liga na ochranu zvířat ČR, Společnost pro zvířata) a tyto organizace doplnila výběrem menších organizací zaměřujících se na specifitější problematiku (Ochrana hospodářských zvířat, Pražský spolek ochránců zvířat, Toulavé tlapy, Nadační fond JV a JV, Společnost ochrany dravců a sov Merlin).

V následujících kapitolách se pokusím o analýzu webových stránek vybraných organizací. Při analýze se budu v první řadě soustředit na obecné informace, které organizace uvádí sama o sobě – jaké má základní myšlenky a stanovené cíle, jakou vyvíjí činnost. Bude mě rovněž zajímat, zda organizace spolupracuje s jinými českými, případně světovými organizacemi. Pokud jsou na

webových stránkách dostupné informační brožury, letáky či výroční zprávy, zahrnu do analýzy i tyto dokumenty. Z těchto dokumentů se rovněž dají zjistit základní myšlenky a cíle organizací a informace o činnosti organizace. V neposlední řadě budu zjišťovat, zda organizace uvádí informace o svém financování a zda informuje zájemce o tom, jak mohou případně pomoci.

Tato analýza by měla pomoci v zodpovězení mé první výzkumné otázky. U jednotlivých organizací uvedu pouze informace, které tyto organizace uvádějí na svých webových stránkách (případně v letácích, výročních zprávách apod.) – jedná se tedy o informace, které tyto organizace chtějí zveřejňovat, které jsou před zveřejněním dopředu promyšlené. Rozhovory mohly přinést přidanou hodnotu v tom, že by respondenti nebyli připraveni na mé otázky a mohlo by dojít k vyjádření i jiných myšlenek, než které lze vyčíst z webových stránek. U každé organizace se zmíním o jejích hlavních cílech, myšlenkách a činnostech.

6.2 Svoboda zvířat

(veškeré informace v této kapitole jsou převzaty z <http://www.svobodazvirat.cz/>)

Svoboda zvířat je celostátní nezisková organizace pro ochranu zvířat, která zahájila svoji činnost v roce 1994. Základní myšlenkou organizace je, že každý život má svou vlastní neopakovatelnou hodnotu, která není závislá na hodnocení člověkem. Hlavním cílem není jen zlepšení životních podmínek zvířat, ale především změna pohledu na zvířata. Jde o tvory, kteří mají hodnotu sami o sobě, přičemž zacházení s nimi by nemělo být hodnoceno dle užitku pro člověka. Celá činnost organizace je založena na myšlence nenásilí a nepřekročení osobní svobody jednotlivce.

Svoboda zvířat prokazuje velmi různorodou a pestrou činnost. Pořádá různé besedy, konference, infostánky, promítání dokumentárních filmů, ochutnávky veganských jídel – o akcích, které již proběhly nebo naopak o těch, které se plánují, je možné dočíst se na webových stránkách. Vydává letáky, informační brožury, plakáty a filmové dokumenty – většina je volně dostupná na webových stránkách. Svoboda zvířat se dále zapojuje i do politického dění a pořádá petiční akce, demonstrace, připomínkuje návrhy zákonů a vyhlášek týkajících se ochrany

zvířat, vypracovává návrhy zákonů, účastní se správních řízení. Uděluje mezinárodní certifikáty Humánní kosmetický standard (HCS)⁸, Humánní standard pro prostředky pro domácnost (HHPS)⁹ a Obchod bez kožešin¹⁰.

Svoboda zvířat spolupracuje s řadou českých i zahraničních organizací na ochranu zvířat např. WSPA¹¹, RSPCA¹², PETA¹³) a snaží se rovněž o spolupráci se státními orgány ochrany zvířat (např. Státní veterinární správa, Ministerstvo životního prostředí).

Co se týče financování organizace, zhruba 50% příjmů tvoří dary od drobných dárců, 20% granty od českých i zahraničních nadací a organizací na ochranu zvířat, zbytek financí získává Svoboda zvířat z prodeje propagačních předmětů a organizování benefičních akcí (Výroční zpráva z roku 2012).

Za své praktické úspěchy považuje Svoboda zvířat prosazení zákazu testování kosmetiky a jejích složek na zvířatech v ČR a EU, uzavření kožešinové farmy v Milevsku a v Souměří či zákaz uvádění výrobků z tuleňů na trh v EU.

Výše uvedené informace zmiňuje organizace v úvodu všech svých výročních zpráv a ve všech vydáních časopisu Zpravodaj dostupných na webových stránkách organizace.

Svoboda zvířat se v současné době zaměřuje především na problematiku chovu kožešinových zvířat, pokusů na zvířatech, opuštěných koček, cirkusových zvířat a ekovýchovy ve školách. Na problematiku chovu kožešinových zvířat,

⁸ Jedná se o celosvětově platný certifikát udělovaný kosmetickým společnostem, jejichž výrobky nejsou testovány na zvířatech. Kosmetické společnosti, které mají certifikát HCS, nesmí provádět testy na zvířatech, ani je zadávat jako zakázku jiným subjektům a to nikde na světě. Kromě toho musí dodržet pevně stanovené datum ukončení testování na zvířatech, po kterém již nesmí být výrobky ani jejich složky takto testovány (<http://www.netestovanonazviratech.cz/faq/co-je-to-humanni-kosmeticky-standard-hcs.htm>).

⁹ Jde o mezinárodně platný certifikát pro prostředky pro domácnost zcela netestované na zvířatech. Společnosti, které mají certifikát HHPS, nesmí provádět testy na zvířatech, ani je zadávat jako zakázku jiným subjektům. Kromě toho musí dodržet pevně stanovené datum ukončení testování na zvířatech, po kterém již nesmí být výrobky ani jejich složky takto testovány (<http://www.netestovanonazviratech.cz/faq/co-je-to-humanni-standard-pro-prostredky-pro-domacnost-hhps.htm>).

¹⁰ Mezinárodní program, jehož cílem je podpora bezkožešinové módy od jejího návrhu až po prodej zákazníkovi. Výrobce/obchodník, který se chce programu účastnit, podepíše prohlášení, v němž se zavazuje, že nebude vyrábět/nabízet oděvy, doplňky, ani žádné jiné výrobky, které obsahují pravou kožešinu. Poté dostane od Svobody zvířat pro svůj obchod logo Obchodu bez kožešin (<http://www.obchodbezkozsesin.cz/cz/index.php>)

¹¹ World Society for the Protection of Animals = Světová organizace na ochranu zvířat

¹² Royal Society for the Prevention of Cruelty to Animals = Královská společnost pro prevenci proti krutosti na zvířatech

¹³ People for the Ethical Treatment of Animals – jedná se o neziskovou organizaci hájící práva zvířat založenou v roce 1980 v USA

pokusů na zvířatech, opuštěných koček a cirkusových zvířat upozorňuje Svoboda zvířat pomocí různých příspěvků a veřejně dostupných informačních brožur či letáků nejen přímo na svých domovských stránkách, ale pro každou problematiku zvláště spravuje ještě další webové stránky¹⁴, na kterých uvádí základní vhléd do dané problematiky, aktuální informace o kampaních, jsou zde dostupné informační letáky a brožury apod. Svoboda zvířat se tedy věnuje těm nejzávažnějším problémům v oblasti ochrany zvířat. Velmi mě ale překvapilo, že se vůbec nezabývá velkochovy, na jejích webových stránkách jsem o této problematice našla pouze jednu zmínku v sekci Veganství/Vegetariánství. Další důležitou náplní práce Svobody zvířat je osvěta a snaha o ekovýchovu a vzdělávání. Na svých stránkách organizace nabízí možnost výukových programů pro 1. a 2. stupeň základních škol.

Na webových stránkách organizace samozřejmě nechybí informace o tom, jakým způsobem se může zapojit člověk, který by chtěl organizaci v jejich činnosti pomoci. Možnost uplatnění je velmi pestrá – od dobrovolnických činností jako např. distribuce materiálů, které organizace poskytuje zdarma, přes pomoc na infostáncích a při jednotlivých kampaních, přes grafické práce při tvorbě letáků až po umístění bannerů či odkazů na stránky organizace na vlastní webové stránky. Svoboda zvířat rovněž na svých stránkách uveřejňuje petice, které je možné si volně stáhnout, podepsat a zaslat na příslušné místo¹⁵. Další možností, jak pomoci, je finanční podpora, přičemž Svoboda zvířat nabízí několik možností (převod na účet, trvalý příkaz, zaslání dárcovské SMS, platba přes PaySec nebo platební kartou, platba složenkou, platba v hotovosti na určených místech, dar v rámci závěti nebo stát se registrovaným dárcem). Je rovněž možné stát se členem organizace za roční poplatek 300 Kč.

Svoboda zvířat pravidelně vydává časopis Zpravodaj, který je volně ke stažení na jejích webových stránkách. Časopis Zpravodaj informuje o aktuálních činnostech organizace, ale nalezneme zde např. i veganské recepty. Zároveň každý měsíc vydává elektronický Newsletter Svobody zvířat, který obsahuje

¹⁴<http://www.protisrsti.cz/>, <http://www.pokusynazvivatech.cz/>, <http://www.netestovanonazvivatech.cz/>, <http://www.kocici.cz/>, <http://www.cirkusybezzvirat.cz/>

¹⁵ V současné době jde např. o petici za zákaz chovu kožešinových zvířat či petici za zrušení cirkusového show Delfíni v Praze, která zaznamenala úspěch

stručné informace o činnosti organizace, informace o plánovaných akcích a možnostech zapojení dobrovolníků. Na webových stránkách jsou volně k dispozici i výroční zprávy od roku 2008 do roku 2012 vždy v české a v anglické verzi. Výroční zprávy obsahují vždy stejný úvod, ve kterém jsou vystiženy hlavní myšlenky a činnosti organizace (viz výše). Dále jsou výroční zprávy členěny do jednotlivých kapitol týkajících se hlavních oborů působnosti Svobody zvířat - Kampaň proti srsti, Kampaň Za nahrazení pokusů na zvířatech, Sekce na ochranu koček a Kampaň Cirkusy bez zvířat¹⁶. Tyto kapitoly obsahují vždy aktuální akce konané za daný rok, případně úspěchy dosažené za daný rok v rámci kampaní. Ve výročních zprávách se dále vyskytují informace o členství ve Svobodě zvířat, o ekovýchovných programech, informačních centrech Svobody zvířat a konečně obsahují výroční zprávy vždy i finanční zprávu za daný rok.

Na webových stránkách Svobody zvířat nalezneme v neposlední řadě sekci Veganství/Vegetariánství a Poradenství pro veřejnost, kde se nacházejí odpovědi na otázky, co dělat v případě, kdy dojde k nalezení opuštěného zvířete, když existuje podezření z týrání zvířat, informace o tom, které orgány mají v oblasti ochrany zvířat co na starosti, jaké existují zákony apod. Na webových stránkách Svobody zvířat lze také navštívit e-shop, kde organizace nabízí různé hrnky, trika a placky s motivy Svobody zvířat a knihy s příslušnou tematikou.

6.3 Nadace na ochranu zvířat

(veškeré informace v této kapitole jsou převzaty z <http://www.ochranazvirat.cz/>)

Nadace na ochranu zvířat je nevládní nezisková organizace, která vznikla v roce 1994. Nadace hájí práva a zájmy zvířat především na území České republiky, ale podílí se rovněž na celosvětových projektech a kampaních na ochranu zvířat. Je členem mnoha mezinárodních organizací (např. RSPCA, WSPA). Jako své poslání si Nadace stanovuje zlepšovat vztah člověk-zvíře-životní prostředí, pomáhat zmírňovat utrpení a zajišťovat životní pohodu zvířat držných v lidské péči i těch volně žijících. Nadace chápe zvířata jako cítící

¹⁶ Informace o této kampani se objevují až ve výročních zprávách od roku 2011, kdy se Svoboda zvířat k této kampani vrací po několikaleté pauze.

bytosti, které si zasluhují péči a pozornost ze strany člověka. Poslání je založeno na známém ochranářském hesle „*Poznej a chraň!*“, důraz je tedy kladen především na osvětu. Finanční prostředky pro svou činnost získává z dárcovství občanů a firem a dále z příspěvků a grantů převážně zahraničních charitativních organizací.

Mezi hlavní činnosti Nadace patří získávat a přerozdělovat finanční prostředky a tím poskytovat finanční podporu projektům, které odpovídají cílům Nadace. Další činností je především vzdělávání, osvěta a šíření informací o zvířatech a jejich životě a přirozených potřebách. Nadace vydává vzdělávací materiály a pořádá vzdělávací akce. Nadace dále pomáhá tam, kde dochází k týrání zvířat nebo ničení jejich životního prostředí, a to tím, že poradí či doporučí vhodný postup nebo dává podněty k řešení konkrétních případů týrání zvířat u kompetentních orgánů. Nadace se rovněž zapojuje do politické činnosti a snaží se o prosazování zákonů, které zaručují zvířatům lepší ochranu, a organizuje různé petiční akce.

Nadace spolupracuje velmi úzce s médii a již řadu let se podílí na tvorbě pořadu „Chcete mě?“, který pravidelně vysílá ČT1. V tomto pořadu Nadace vyhláší a ukončí své petiční akce.

V roce 2005 byl Nadací na ochranu zvířat založen Institut na ochranu zvířat, o.p.s., který sdílí s nadací její poslání a naplňuje ho prostřednictvím vzdělávací a osvětové činnosti, informační a poradenské činnosti a národní a mezinárodní spolupráce v oblasti ochrany zvířat, přírody a životního prostředí.

Nadace má na svých stránkách uveřejněné výroční zprávy od roku 2001 do roku 2012. Výroční zprávy obsahují základní informace o Nadaci – čím se zabývá, co je obecně jejím cílem a jaké činnosti obecně vykonává, důvody vzniku, dále informace o orgánech a členech Nadace, činnosti prováděné v daném roce a zdroje financí pro tyto činnosti.

Na webových stránkách Nadace se nachází mnoho aktuálních informací o pořádaných akcích a kampaních (Pomozte kuřeti, Pes ve městě, Na etiketě záleží atd.), dále jsou zde volně dostupné informační materiály, letáky a brožury.

Nadace na svých stránkách uvádí rovněž možnosti, jak může každý pomoci. Za minimální roční příspěvek 300 Kč existuje možnost stát se registrovaným dárcem. Nadaci lze dále finančně podporovat jednorázovým či trvalým příkazem,

zasláním dárcovské sms, lze také pomáhat při organizaci různých akcí, umístit si logo s možností prolinku na vlastní stránky apod.

Nadace na ochranu zvířat provozuje telefonní linku SOS Zvíře na pomoc týraným a zanedbaným zvířatům, nemá však možnost praktických zásahů, na této lince pouze poskytuje radu či konzultaci, doporučí postup a řešení situace, případně se zapojí do komunikace s příslušnými orgány. Na svých webových stránkách má Nadace rovněž poměrně rozsáhlou Knihovnu informací, kde jsou k nalezení různé články, české zákony a seznamy relevantní světové literatury.

Nadace má o něco širší tematický záběr než Svoboda zvířat a nezaměřuje se jen na striktně vymezenou problematiku.

6.4 Společnost pro zvířata

(veškeré informace v této kapitole jsou převzaty z <http://www.spolecnostprozvirata.cz/>)

Společnost pro zvířata je občanské sdružení, které bylo založeno v roce 1996 pod názvem Skupina pro zvířata. Stejně jako předchozí organizace je Společnost pro zvířata členem WSPA. Posláním organizace je zajistit pro každé zvíře podmínky, za kterých by mohlo prožít plnohodnotný život, mělo možnost projevit své přirozené chování a byly splněny jeho potřeby. Sdružení chce napomáhat uvědomění si hodnoty života zvířete a hodnot přírody a nepoškozeného životního prostředí. Usiluje o změnu přístupu lidí ke zvířatům v přístup ohleduplný a mající úctu ke každému životu. Sdružení upozorňuje na to, že má člověk povinnost pečovat jak o přírodu, tak o zvířata. Zvířata chápe jako cítící tvory, kteří prožívají radost i bolest, mají své přirozené potřeby, právo na důstojný život, a vidí je jako součást rovnováhy ekosystému, na němž je závislá lidská existence na Zemi. Sdružení dále nabádá, aby si lidé všímali, zda svým chováním nenapomáhají týrání zvířat např. nadměrnou konzumací masa, používáním kosmetických přípravků testovaných na zvířatech, návštěvou cirkusů apod.

Cílem Společnosti pro zvířata je tedy ochrana zvířat před důsledky lidských činností a vedení lidské společnosti k citlivějšímu přístupu ke zvířatům. Činnosti, které k těmto cílům mají vést, jsou přímá pomoc zvířatům v nouzi, informování a

vzdělávání veřejnosti (pořádáním různých ekologicko-výchovných programů), pořádání demonstrací a petičních akcí, působení na změny v příslušné legislativě.

Společnost pro zvířata na svých webových stránkách zároveň uvádí, že všichni její členové jsou vegetariány či vegany. Považuje to za ideální stav, nicméně svůj postoj nikomu nenutí, protože chápe, že není jednoduché se touto cestou vydat.

Na webových stránkách Společnosti pro zvířata jsou k dispozici volně ke stažení informační brožury a letáky, zároveň zde nalezneme výroční zprávy a zprávy o činnosti z roku 2005, 2006, 2007, 2008, 2009 a 2010. Výroční zprávy z roku 2011 a 2012 chybí. Výroční zprávy jsou oproti předchozím organizacím informativně chudší, většinou zcela chybí informace o organizaci jako takové (nebo jsou přítomné jen minimálně). Výroční zprávy jsou zcela zaměřené na činnosti v daném roce, chybí i zmínky o financování sdružení. Informace o financování sdružení jsem na webových stránkách nenašla vůbec, nejsou k nalezení ani informace o tom, jak by mohl případný zájemce pomoci.

6.5 Pražský spolek ochránců zvířat

(veškeré informace v této kapitole jsou převzaty z <http://www.psoz.cz/cs/>)

Pražský spolek ochránců zvířat existuje pod tímto názvem od roku 1991. Jeho posláním je zejména péče o opuštěná, poraněná, nemocná a týraná zvířata. Zvířata jsou chápána jako živí tvorové, schopní pociťovat radost a bolest, a zasluhující si proto pozornost a péči ze strany člověka.

Když se na webových stránkách této organizace objevují nějaké obecné informace o cílech a posláních organizace, hovoří se vždy obecně o „zvířatech“, jak to má konec konců organizace i v názvu. Nicméně při hlubším prozkoumání webových stránek jsem zjistila, že se organizace zabývá hlavně kočkami a psy v nouzi a tomu odpovídají i zmiňované kampaně a uvedené obrázky a aktuality.

Co se týče příkladů možné pomoci veřejnosti, vše se opět soustředí na kočky a psi. Pražský spolek ochránců zvířat prosí o pomoc při sponzoringu kastrací venkovních koček, při nákupu krmení a nabízí možnost nákupu venkovních polystyrenových boudiček pro případ, že se někdo stará o venkovní kočky. Pokud má někdo zájem o dobrovolnictví, může se aktivně zapojit do

pomoci v jednom kočičím útulku. Na svých webových stránkách nabízí organizace zvířata k osvojení (opět především psy a kočky), přičemž jako jednu s podmínek osvojení stanovuje uhrazení poplatku, aby se došlo alespoň částečně k pokrytí nákladů za vykastrování a očkování. Pražský spolek ochránců zvířat nabízí i možnost virtuální adopce.

6.6 Liga na ochranu zvířat ČR

(veškeré informace v této kapitole jsou převzaty z <http://www.lozcr.cz/>)

Liga na ochranu zvířat ČR je občanské sdružení, které bylo založeno v roce 1990 a je nezávislé na státních a jiných veřejných orgánech. Aktivně se snaží o nastolení kulturního a humánního vztahu k živé přírodě a ke všem živočišným druhům. Činnost Ligy je zaměřena jak na praktické činnosti ve prospěch jednotlivých zvířat či skupin zvířat, tak na osvětovou činnost či na výstavbu a provoz útulků pro zvířata. Liga působí na celém území České republiky a má své členské organizace, které používají název Liga na ochranu zvířat + jméno místa, kde daná místní organizace působí (např. Liga na ochranu zvířat Praha). Jednotlivé Ligy pečují ve svých útulcích o opuštěná zvířata (především psy a kočky), a zajišťují též péči o zraněné, volně žijící živočichy (např. dravce, veverky, ježky a jiné). Zároveň pořádají také úspěšné akce pro veřejnost. Aktuální akce jsou vždy uvedené na webových stránkách, kde se dají též vyhledat dle příslušných regionů. V jednotlivých regionech nalezneme i aktuální informace o ztrátách, případně nálezech zvířat.

Liga získává pro svoji činnost finanční prostředky sponzorskými dary od fyzických a právnických osob, z příspěvků měst a obcí, z veřejných sbírek, ale také např. dědictvími. Své sponzory Liga uvádí na svých webových stránkách, uvádí zde rovněž své mediální partnery, mezi něž patří např. Nova, Prima, Česká televize, Blesk, Mladá Fronta atd. Na stránkách nalezneme i žádost o pomoc, ale pouze ve formě financí převedených na bankovní účet.

6.6 Nadační fond JV a JV

(veškeré informace v této kapitole jsou převzaty z <http://www.jvajv.cz/>)

Nadační fond JV a JV byl založen v roce 2007 a jeho posláním je podporovat všechna zvířata v tísní a pomáhat soukromým útulkům a depozitům v jejich činnosti. Nadační fond usiluje o změny v legislativě, věnuje se petiční činnosti, řeší nahlášené případy týrání zvířat, snaží se prostřednictvím webových serverů umisťovat psi do útulků. Nadačnímu fondu je možné pomoci několika způsoby – příspěvím finanční částky na bankovní účet (ten je transparentní a všechny transakce jsou k nahlédnutí na webových stránkách), dále příspěvím formou naturálních prostředků (např. krmení), formou služeb (např. pomoc při opravách útulků, při péči o zvířata) nebo adopcí zvířat na dálku. Nadační fond rovněž umožňuje pomoc nákupem dárkových předmětů.

Nadační fond se zabývá především psy a kočkami, ale rovněž upozorňuje na negativa transportů zvířat, jako jsou koně či hospodářská zvířata, na problematiku pokusů na zvířatech, přičemž představuje možné alternativy.

6.7 Občanské sdružení na ochranu zvířat Toulavé Tlapky

(veškeré informace v této kapitole jsou převzaty z <http://www.toulavetlapky.cz/>)

Občanské sdružení na ochranu zvířat Toulavé Tlapky bylo založeno v roce 2007 s cílem pomáhat opuštěným a týraným zvířatům, především kočkám a psům. Sdružení působí na území Prahy a Středočeského kraje. Zaměřuje se na řešení případů, kdy majitel není schopen svým zvířatům zajistit odpovídající péči a hromadí zvířata ve velkém počtu a v nevyhovujících podmínkách. Sdružení tato zvířata přebírá do své péče, léčí je a pak jim hledá náhradní domovy.

Organizace je nezisková a nestátní, dobrovolníci pro ni pracují bez nároku na jakoukoliv odměnu. Činnost organizace je tedy hrazena z darů, nikoliv z dotací nebo grantů. Vhodná je pomoc finanční i materiální (zaslání krmiva či textilu), dále pomoc s propagací nebo při budování azylu. Toulavé Tlapky na svých stránkách uvádějí tyto činnosti: péče o psy a kočky, nabídka zvířat k adopci, řešení kauz týrání zvířat, odchyt (dobrovolníci organizace vlastní certifikát o odborné způsobilosti pro odchyt toulavých zvířat), výchova a převýchova psů, veterinární péče, kastrace, osvětová činnost.

Na webových stránkách je k dispozici pouze výroční zpráva za rok 2011, kde je ve stručnosti uvedeno, co organizace za daný rok zvládla a poté číselný přehled přijatých, udaných a zemřelých psů a koček. Výroční zpráva je ve srovnání se Svobodou zvířat a Nadací na ochranu zvířat informativně chudší.

6.8 Společnost ochrany dravců a sov Merlin, Ochrana hospodářských zvířat

Pro účely této práce jsem chtěla provést analýzu webových stránek i těchto dvou organizací, které svou činnost zaměřili velmi specificky, což je patrné z jejich názvu. Webové stránky těchto organizací však již neexistují.

7. Kompatibilita ideových východisek organizací hájících práva zvířat a filosofických směrů zabývajících se etickým vztahem ke zvířatům

V této kapitole se pokusím nastínit, v čem organizace hájící práva zvířat vychází ze základních filosofických směrů zabývajících se ochranou zvířat, tedy z filosofie P.Singera a T.Regana.

Výše uvedené organizace hájící práva zvířat chápou zvířata jako bytosti, které dokážou cítit radost i bolest a mají svou vnitřní neopakovatelnou hodnotu a právo na důstojný život, v rámci něhož mohou naplnit své přirozené potřeby. Jejich hodnota by tedy neměla být posuzována z hlediska užitku pro člověka. Některé z organizací se o tom přímo zmiňují na svých webových stránkách a považují to za základní myšlenku, o kterou opírají svoji činnost (např. Svoboda zvířat, Nadace na ochranu zvířat, Společnost pro zvířata). Zejména menší organizace zaměřené na specifičtější problematiku na svých webových stránkách své základní myšlenky neuvádí, ale zaměřují se především na prezentování své činnosti (např. Toulavé tlapy, Nadační fond JV a JV). Všechny organizace se snaží zmírňovat utrpení zvířat a to jak přímou pomocí zvířatům v nouzi, tak prostřednictvím různých kampaní a petičních akcí, kterými upozorňují na konkrétní problémy v oblasti ochrany zvířat. I přestože tedy některé organizace na svých webových stránkách neprezentují své základní myšlenky, jejich činnost odpovídá chápání zvířat jako bytostí schopných cítit radost a bolest, s vnitřní

hodnotou a právem na důstojný život (péče o opuštěná a týraná zvířata, jejich léčba, snaha o jejich návrat do důstojných podmínek).

Především větší organizace zaměřené svou činností na širší okruh problémů v oblasti ochrany zvířat uvádí, že se svou činností snaží přispět k tomu, aby došlo k hlubší proměně vnímání vztahu člověka ke zvířatům. Nicméně vzhledem k činnosti, které se všechny výše uvedené organizace věnují, lze usuzovat, že se k hlubší proměně vnímání vztahu člověka ke zvířatům snaží přispět všechny organizace. Jako prostředek k tomu používají osvětovou a vzdělávací činnost. Uvědomují si rovněž potřebu legislativních změn, proto se angažují v politické činnosti, komunikují se státními úřady kompetentními v této oblasti, připomínají zákony apod.

Z výše uvedeného je tedy patrné, že v těchto bodech se organizace s P.Singerem a T.Reganem shodují. Oba autoři totiž rovněž vnímají zvířata jako bytosti schopné cítit radost i bolest, bytosti s vnitřní hodnotou a oba rovněž usilují o hlubší proměnu vnímání vztahu člověka k ostatním zvířatům, přičemž jedním z prostředků je změna ve vzdělávání.

Žádná z výše uvedených organizací však na tyto autory neodkazuje přímo, nikde se o nich nezmiňuje. Pouze Nadace na ochranu zvířat uvádí oba autory a jejich tituly v seznamu relevantní literatury. Není tedy možné zcela přesně určit, zda se organizace opravdu vědomě opírají o myšlenky těchto dvou autorů a zda členové těchto organizací tyto autory vůbec znají. To by mohly odhalit zejména rozhovory provedené s představiteli jednotlivých organizací.

Velmi blízko filosofiím obou autorů mají dle mého názoru zejména větší organizace, které se zabývají širší škálou témat a upozorňují na ta nejmasivnější vykořisťování zvířat od utrpení zvířat na kožešinových farmách, přes pokusy na zvířatech až po problematiku velkochovů (Svoboda zvířat, Nadace na ochranu zvířat, Společnost pro zvířata). Jejich činnost včetně organizování petičních akcí, demonstrací, kampaní upozorňujících na utrpení zvířat, vzdělávacích programů atd. odpovídá tomu, co si Singer i Regan představují, že by Hnutí za osvobození zvířat či Hnutí za práva zvířat měla dělat.

Organizace, které se zabývají spíše jen konkrétními případy týraných zvířat a to především psů a koček (Toulavé Tlapky, Liga na ochranu zvířat ČR, Pražský spolek ochránců zvířat) se již představám o náplni Hnutí za osvobození zvířat či Hnutí za práva zvířat poněkud vzdalují. Sice zcela jistě vychází z podobného

smýšlení o zvířatech, ale celková činnost vede k trochu jiným cílům. Jak upozorňuje Singer (1985) cílem Hnutí za osvobození zvířat není upozorňovat na každé špatné zacházení se zvířaty, Hnutí se naopak soustředí na množství a vážnost způsobovaného utrpení, čemuž odpovídá spíše činnost Svobody zvířat, Nadace na ochranu zvířat a Společnosti pro zvířata. Rovněž Regan zcela jasně stanovuje cíle Hnutí za práva zvířat, jde mu o úplné zastavení využívání zvířat pro vědecké účely, úplné zastavení komerčního chovu zvířat a komerčního a sportovního lovu zvířat, čehož se zcela jistě nedosáhne péčí o opuštěné a nemocné psy a kočky.

Dalším společným ideovým východiskem může být v některých případech vegetariánství či veganství. Jak Singer, tak Regan nabízí tuto cestu jako řešení ukončení jednoho z nejmasivnějších využívání zvířat vůbec – chov zvířat pro potravu. O vegetariánství se na svých webových stránkách zmiňují zejména Svoboda zvířat a Společnost pro zvířata.

8. Ideová východiska organizací hájících práva zvířat – lze najít sblížení s ochranou přírody?

Pokud se obecně zamyslíme nad tím, co má společného ochrana přírody a ochrana zvířat, zjistíme, že v obou oblastech jde především o uznání jiných hodnot než těch lidských. Svou vnitřní hodnotu mají jak jednotliví živočichové, tak celé druhy, příroda jako taková a ekosystémy jako celky. To vše je vzájemně propojené a ve výsledku tvoří síť vztahů, na nichž je závislá rovnováha celé planety a tedy i životů jednotlivých bytostí žijících na této planetě.

Třetí plochu ale může vždy tvořit náhled na to, jakým způsobem tyto hodnoty chránit. Zastánci ochrany zvířat upřednostňují ve většině případů hodnotu zvířete jako živé bytosti, což přímo neodporuje tomu, čeho se snaží dosáhnout ochránci přírody. Ochránci přírody však dle mého názoru upřednostňují spíše rovnováhu celků a ekosystémů. A zde tedy může docházet ke sporům, uvedu jeden typický příklad.

Pokud bude v zimě strádat nějaké zvíře hlady (ať už pták či například srna), aktivní ochránce zvířat s největší pravděpodobností půjde a bude zvíře přikrmovat, aby přes zimu nepošlo hlady. Ochránci přírody však toto

nedoporučují. Z hlediska přírodní rovnováhy není možné, aby zimu nutně přežila všechna zvířata. Přes zimu by měly vyhynout slabé a nemocné kusy, což je důležité pro udržení zdravé populace druhu a zároveň pro udržení celkové rovnováhy. Přemnožené kusy pak spasou více zeleně apod.

Jediné dvě organizace, které v rámci svých cílů tematizují i ochranu přírody a propojují účinnou ochranu zvířat s ochranou přírody, jsou Nadace na ochranu zvířat a Společnost pro zvířata.

Nadace na ochranu zvířat si jako své poslání stanovuje zlepšovat vztah člověk-zvíře-životní prostředí a řídí se známým ochranářským heslem „*Poznej a chraň!*“. Společnost pro zvířata zase chce napomáhat kromě uvědomění si hodnoty zvířete i uvědomění si hodnot přírody a nepoškozeného životního prostředí. Zvířata chápe jako součást rovnováhy ekosystému, na němž je závislá lidská existence na Zemi.

Pokusím se tedy nalézt témata, ve kterých by si ochrana zvířat a ochrana přírody mohly rozumět. Podle mého názoru jsou pro sblížení vhodné zejména oblasti, kde dochází k narušování hodnot jak ochránců zvířat, tak ochránců přírody, kde tedy dochází jak k vykořisťování zvířat jako jednotlivců, tak znečišťování a narušování přírody jako celku.

Příkladem mohou být velkochovy. P.Singer i T.Regan a mnoho dalších autorů považují velkochovy za největší zlo, které je na zvířatech páčáno. Se zvířaty je v rámci velkochovů zacházeno velmi krutě, na jejich přirozené potřeby se absolutně nehledí. Se zvířaty se zde jedná jako s pouhými surovinami. Největším problémem v této oblasti je to, že toto vykořisťování zvířat je institucionálně zakořeněno a požívání masa je běžnou součástí života každého z nás. Většina lidí se vůbec nezamýšlí nad tím, co se stalo předtím, než si dali k obědu plátek masa. Navíc je vše tak dokonale zařízené, že si v obchodě koupíme již anonymní plátek masa, který připomíná zvíře jen velmi zdánlivě. Asi málokdo by si ale koupil malé roztomilé telátko, které by musel vlastnoručně zabít, stáhnout z kůže a naporcovat. Vše je rovněž podporováno tím, média o velkochovech nepodávají dostatek informací. Proto existují organizace, které na praktiky ve velkochovech upozorňují (u nás např. Nadace na ochranu zvířat, Společnost pro zvířata).

Velkochovy mají ovšem kromě krutého zacházení se zvířaty ještě jeden důležitý aspekt, a to je negativní vliv na přírodu a životní prostředí vůbec. Na

světě je chováno ohromné množství hospodářských zvířat, které musíme něčím krmit a zároveň jim pro jejich chov musíme uvolnit prostor, což se nevyplácí ekonomicky, ani ekologicky. Tropické deštné pralesy jsou káceny, aby poskytly zemědělcům půdu pro chov dobytka. Výroba masa vyžaduje obrovskou spotřebu vody - zavlažování při pěstování krmiva a udržování pastvin, zvířata jako taková potřebují napojit, linky jatek se musí opláchnout od krve. Na výrobu 1 kg drůbežního masa se spotřebuje 3500 l vody, na výrobu 1 kg hovězího asi 100 000 l vody. Rostlinná produkce je oproti tomu na vodu mnohem méně náročná (<http://www.spolecnostprozvirata.cz/>). Produkce masa je rovněž jedním z největších znečišťovatelů vody kvůli produkci velkého množství odpadů a výkalů.

Dalším příkladem, kde mohou najít ochránci zvířat společné slovo a cíle s ochranou přírody jsou kožešinové farmy. Tyto farmy jsou opět místem, kde dochází k velkému utrpení zvířat, které je přehlíženo v podstatě jen z lidské marnivosti. Jak upozorňuje Regan (2003), nosit kožešinu je v dnešní době nutné pro přežití, pouze pokud jste Inuita žijící na dalekém Severu, pokud však bydlíte v New Yorku, kožich pro přežití rozhodně nepotřebujete. Po celý cyklus kožešinové výroby (od chovu zvířat po zpracování jejich kůže) pak dochází ke značnému znečištění okolní přírody. Během chovu zvířat dochází k velkému znečištění prostřednictvím velkého množství výkalů a moči koncentrovaném na jednom místě, což může značně znehodnotit půdu na daném místě na dlouhou dobu. Problémem mohou být i úniky zvířat do okolního prostředí, kde tak mohou narušit křehkou rovnováhu ekosystému. Při zpracování kůže je zase používáno mnoho chemických prostředků, které rovněž znečišťují okolní přírodu.

Z výše řečeného je patrné, že např. zrušení velkochovů a kožešinových farem by mohlo být společným zájmem jak ochránců zvířat, tak ochránců přírody a životního prostředí vůbec. Velkochovy a kožešinové farmy jsou příkladem, kdy jde vykořisťování zvířat ruku v ruce spolu se znečišťováním a poškozováním přírody. A právě v takových oblastech vidím cestu pro sblížení mezi ochranou zvířat a ochranou přírody. Z těchto oblastí by se pak mohla možná míra kompatibility rozšiřovat dále.

9. Závěr

Cílem mé práce bylo zjistit, jaké mají organizace hájící práva zvířat východiska a zda lze mezi ochranou zvířat a ochranou přírody nalézt možnou míru kompatibility. Vybrané organizace hájící práva zvířat chápou zvířata jako bytosti s vnitřní hodnotu a právem na důstojný život, v rámci něhož mohou naplnit své přirozené potřeby. Všechny organizace se snaží zmírňovat utrpení zvířat a to jak přímou pomocí zvířatům v nouzi, tak prostřednictvím různých kampaní a petičních akcí, kterými upozorňují na konkrétní problémy v oblasti ochrany zvířat. Do sporu s ochranou přírody se mohou organizace dostat ve chvíli, kdy je vnitřní hodnota zvířat jako jednotlivců porušována ve prospěch hodnot přírody a ekosystémů jako celku. Možnou míru sblížení tedy vidím zejména v oblastech, kde dochází k porušování hodnot jednotlivců a zároveň celkových hodnot přírody, což jsem ukázala na příkladech velkochovů a kožešinových farem. Přínos mé práce vidím jak v této praktické rovině, tak v rovině teoretické, tedy v uceleném přehledu environmentální etiky a vztahu ke zvířatům. Rámec mé diplomové práce by jistě pomohlo rozšířit provedení rozhovorů se členy jednotlivých organizací hájících práva zvířat, které by pomohly odhalit další argumentace a východiska těchto organizací pro ochranu zvířat a zároveň teoreticky rozšířit možné sblížení s ochranou přírody.

Použitá literatura

Bible - Písmo svaté Starého a Nového zákona. Český ekumenický překlad. Praha: Česká biblická společnost. 1985.

Best, Steven. Murray Bookchin's Theory of Social Ecology, in: *Organization and Environment*, 1998, Praha: Slon, 334-353.

Bookchin, Murray. 2002. *Sociální ekologie (minisborník)*. Choceň: Apress.

Damohorský, M. a kol. *Právo životního prostředí*, 3.vydání, C.H.Beck, Praha 2010.

Des Jardins, Joseph R. 2001. *Environmental Ethics: An Introduction to Environmental Philosophy*. Belmont: Wadsworth.

Gerloch, Aleš (2009). *Teorie práva*, 5.vydání. Plzeň: Aleš Čeněk.

Jan Pavel II. 1996. *Sollicitudo rei socialis (O starosti církve o sociální otázky)*. Praha: Zvon.

Katz, Eric. 2003. Is There a Place for Animals in the Moral Consideration of Nature? In A.Light, H.Rolston III. (eds.). *Environmental Ethics: An Antology*. Malden: Blackwell Publishers, 85-94. (sborník)

Keller, Jan. *Sociální ekologie a ekologie hlubinná*, in: *Sociologie a ekologie*, 1997, Praha: Slon, 123-137.

Kohák, Erazim. 2000. *Zelená svatozář: kapitoly z ekologické etiky*. Praha: Slon.

Komárek, Stanislav. 2008. *Příroda a kultura. Svět jevů a svět interpretací*. Praha: Academia.

Leopold, Aldo. 2003. The Land Ethic. In A.Light, H.Rolston III. (eds.). *Environmental Ethics: An Antology*. Malden: Blackwell Publishers, 38-46.

Moldán, B. 2009. *Podmaněná planeta*. Praha: Karolinum.

Naess, Arne. 1973. The Shallow and the Deep, Long-Range Ecology Movement: A Summary. *Inquiry*, 16:1, 95 – 100. (časopis)

Palmer, Clare. 2003. An Overview of Environmental Ethics. In A.Light, H.Rolston III. (eds.). *Environmental Ethics: An Antology*. Malden: Blackwell Publishers, 15-37.

- Regan, Tom. 2004. *The Case for Animal Rights*. University of California Press.
- Regan, Tom. 2003. *Animal Rights, Human Wrongs. An Introduction to Moral Philosophy*. Lanham: Rowman & Littlefield Publishers.
- Regan, Tom. 2003. Animal Rights: What's in a Name? In A.Light, H.Rolston III. (eds.). *Environmental Ethics: An Antology*. Malden: Blackwell Publishers, 15-37.
- Rejman, Ladislav. 1971. *Kapesní slovník cizích slov*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství.
- Routley, Richard. "Is There a Need for a New, an Environmental, Ethic?" Proceedings of the XVth World Congress of Philosophy 17th to 22nd September, 1973, Varna, Bulgaria. Varna, Bulgaria: Sofia Press, 1973. 205-210.
- Schweitzer, Albert. 1974. *Nauka úcty k životu*. Praha: Lyra Pragensis.
- Singer, Peter. 1985. *The Animal Liberation Movement: Its Philosophy, Its Achievements and Its Future*. Nottingham: Russell Press.
- Singer, Peter. 2000. *Osvobození zvířat*. Praha: Práh.
- Singer, Peter. 2003. Not for Humans Only: The Place of Nonhumans in Environmental Issues. In A.Light, H.Rolston III. (eds.). *Environmental Ethics: An Antology*. Malden: Blackwell Publishers, 55-64.
- Taylor, Paul W. 2003. The Ethics of Respect for Nature. In A.Light, H.Rolston III. (eds.). *Environmental Ethics: An Antology*. Malden: Blackwell Publishers, 74-84.
- Varner, Gary E. 2003. An Overview of Environmental Ethics. In A.Light, H.Rolston III. (eds.). *Environmental Ethics: An Antology*. Malden: Blackwell Publishers, 96-110.
- Naše společná budoucnost: Světová komise pro životní prostředí a rozvoj, Překlad: Pavel Korčák, Vydavatel: Academia, 1991.

Internetové zdroje:

Chlumská, Lubomíra. 2006. *Etika na ochranu zvířat*. Institut Nadace na ochranu zvířat. Staženo z <http://www.ochranazvirat.cz/11/czech/rubrika/ochrana-a-prava-zvirat/> 21.5.2013 21:11

http://conspect.nl/pdf/Our_Common_Future-Brundtland_Report_1987.pdf
(angl.verze)

<http://enviroethics.org/history/>

<http://www.ochranazvirat.cz/27/czech/rubrika/kdo-jsme/>

Transparency International. 2005. *Hodnocení České republiky v indexu CPI od roku 1998* [online]. Praha: Transparency International [cit. 2. 10. 2005]. Dostupné z : <http://www.transparency.cz/pdf/vyvoj_hodnoceni_cr98-2004.pdf>.

(Transparency, 2005)

<http://www.psp.cz/docs/laws/listina.html> (Listina zákl.práv a svobod)

[http://www.ceskatelevize.cz/ct24/domaci/233933-novy-obcansky-zakonik-zvire-
neni-vec/](http://www.ceskatelevize.cz/ct24/domaci/233933-novy-obcansky-zakonik-zvire-
neni-vec/) (reportáž ze 7.7.2013, zprávy v 19:30)

<http://www.novy-obcansky-zakonik.cz/cely-text-zneni-online-ucinne-1-1-2014/>

<http://www.zakonyprolidi.cz/cs/1992-246> (zákon na ochranu zvířat)

[http://www.mzp.cz/www/platnalegislativa.nsf/d79c09c54250df0dc1256e8900296
e32/58170589E7DC0591C125654B004E91C1/\\$file/UZ%20zakon%20114-
1992%20\(1.4.2013\).pdf](http://www.mzp.cz/www/platnalegislativa.nsf/d79c09c54250df0dc1256e8900296
e32/58170589E7DC0591C125654B004E91C1/$file/UZ%20zakon%20114-
1992%20(1.4.2013).pdf) (zákon č.114/1992 Sb.)

vybrané organizace hájící práva zvířat:

<http://www.svobodazvirat.cz/>

<http://www.ochranazvirat.cz/>

<http://spolecnostprozvirata.cz/>

<http://www.psoz.cz/cs/>

<http://www.lozcr.cz/>

<http://www.toulavetlapky.cz/>

Výroční zprávy Svobody zvířat dostupné z:

<http://www.svobodazvirat.cz/informacni-materialy/vyrocn-zprava.htm>

Výroční zprávy Nadace na ochranu zvířat, dostupné z:

<http://www.ochranazvirat.cz/28/czech/rubrika/vyrocn-zpravy/>